N°. 17. Donderdag 6 Juli 1905. 5de Jaargang.

HET KOLONIAAL WEEKBLAD

Orgaan der Vereeniging

OOST EN WEST.

Abonnementsprijs per jaar.

Vrij aan huis of franco per post binnenland *bij vooruitbetaling*. f 1.50
Voor Oost-Indië en het Buitenl. » 2.50
Afzonderlijke nummers. . . . » 0.05

Prijs der advertentiën.

Per regel . . . . f 0.10
Bij plaatsing van 300 regels . - 0.09
» » » 1000 » . - 0.08
» » » 3000 » . - 0.07

Mededeelingen of **Ingezonden Stukken** moeten worden geadresseerd „aan de Redactie-Commissie", en gezonden aan den *Voorzitter*, G. E. V. L. VAN ZUYLEN, **7a Heerengracht** of aan den *Secretaris*, H. L. VORSTENBOS, **42 Witte de Withstraat,** beiden Den Haag.

Voor de **Administratie,** ook wat betreft **Abonnement** en **Verandering van woonplaats,** wende men zich tot den Heer W. VAN DER ZIJL, **212 Riouwstraat.** voor **Advertentiën** tot de Uitgevers-Maatschappij „HET GEMEENSCHAPPELIJK BELANG" ***NIEUWE MOLSTRAAT 20,*** beiden Den Haag.

Dit nummer bestaat uit Twee Bladen.

Het hoofddoel der Vereeniging is:

Het verspreiden van populaire kennis omtrent onze Indiën onder gansch het volk en het bevorderen der welvaart in die gewesten, om zoodoende en ook door het verleenen van onderlinge hulp, ware belangstelling en liefde te kweeken tusschen Nederland hier en ginds.

Het lidmaatschap bedraagt f 1.50 tot f 5.— 's jaars, (voor Indië en het buitenland minstens f 2.50).

Zij die f 5 of meer contribueeren of een gift in éens schenken van f 100, zijn donateur(trice).

Aan alle donateurs en leden wordt kosteloos en franco het Weekblad toegezonden.

Een Inteekenbiljet voor het lidmaatschap vindt men op de 4de pag. van het Hoofdblad.

Inhoud van dit nummer.

Mededeelingen.

Van het Dagelijksch Bestuur.

De jaarverslagen en ledenlijsten der Vereeniging »Oost en West«, binnen kort gereed zijnde, zal door den drukker aan iedere afdeeling, het benoodigde aantal exemplaren, ter verdere verspreiding aan de leden worden toegezonden.

Het Bestuur verzoekt ten dezen beleefd de medewerking der afdeelingsbesturen.

De Secretaris
SCHIMPF.

Het Volksorakel.

Het nederlandsche volk heeft de gelegenheid gehad uitspraak te doen in het geding, dat periodiek eene regeering voor het forum der kiezers brengt, en nu tot eene voor die regeering ongunstige conclusie leidde.

Onmiddelijk na het bekend worden der herstemmingen van den 28en Juni ll., die een algeheelen ommekeer in den stand der partijen teweeg brachten, verluidde reeds, dat het ministerie-Kuyper de begrijpelijke conclusiën uit het volksoordeel getrokken had en zijn ontslag zou hebben aangeboden.

Hierop volgde tegenspraak en op het oogenblik dat wij dit schrijven is nog steeds het Kuyper-régime aan het bewind, hetgeen evenwel niet wegneemt dat wanneer de zuiver langs lijnen der binnenlandsche politiek gevoerde strijd aan de tegenstanders van bedoeld régime een meer volkomen overwinning hadde bezorgd, het kabinet-Kuyper en daarmede ook het hoofd van het departement van koloniën, de heer Idenburg nu reeds zou zijn afgetreden.

De vraag doet zich zoo voor, evenals zoo menigmaal voor dezen, of het aanbeveling verdient om de stabiliteit van het koloniaal beheer, waaromtrent — het vierjarig tijdvak dat nu achter ons ligt legt daarvan sprekend getuigenis af — alle partijen zich kunnen verstaan tot een gemeenschappelijk program van actie, afhankelijk te maken van de grillen en nukken der binnenlandsche politiek.

Die vraag doet zich stelliger nog dan te voren gevoelen, waar zelfs in liberale kringen zeker velen niet met de *Nieuwe Courant* zullen meegaan, waar dit blad verklaart den heer Idenburg gedurende het komend vierjarig tijdvak «ongaarne, niet zoozeer aan de groene tafel dan wel in de Kamer te zullen missen.» Waar den heer Idenburg de zoo schoone taak ten deel viel om den grootschen opzet van zijn voorganger, den te vroeg heengeganen Van Asch van Wijk, uit te werken, kunnen we niet anders dan getuigen, dat het begin, waarvoor de nagenoeg onervaren nieuweling op politiek gebied, die de heer Idenburg was, zich geplaatst zag, goed geweest is, hoop gaf voor de toekomst en op een algemeene samenwerking om die toekomst zoo goed mogelijk te verzekeren. Dat begin bereidde ons wel is waar ook een teleurstelling, maar het is nog zeer de vraag, of de heer Idenburg zich niet heeft *moeten* tevreden stellen met het mindere, om de eerste schrede te *kunnen* zetten op den weg, die tot het einddoel, heil en welvaart der koloniën, moet leiden.

En nu zonder ons te verdiepen in de vraag, waarom — zou Excellentie Idenburg aftreden, gelijk verwacht kan worden — de onderscheiding zou te beurt vallen om diens taak over te nemen, zonder iets af te dingen op de mérites van wie als opvolgers in aanmerking kunnen komen, meenen we toch te moeten betreuren, dat eene juist aangevangen taak, waarvan zooveel ook voor het moederland afhangt, aan andere handen staat te worden toevertrouwd dan die welke den grondsteen legden en zich aanschikten om den nieuwen bouw op te zetten.

In de *Quinzaine Coloniale*, onder redactie van den heer Chailley Bert, troffen we in het nummer van den 25en Juni ll. naar aanleiding van het bericht, dat minister Clementel van de reis naar Indo-China had afgezien, en instede daarvan de gouverneur-generaal Beau naar Parijs was ontboden «ter bespreking van verschillende quaestiën,» zoogenaamd, maar feitelijk om in de ville lumière zijn boterbriefje in ontvangst te nemen, de volgende ontboezeming aan:

«Zulke praktijken zijn betreurenswaardig. Zij brengen waardigheden in discrediet, die een deel harer autoriteit ontleenen aan het prestige, dat zij genieten. Bovendien scheppen zij in ons koloniaal beheer een onzekerheid en onstandvastigheid, niet geschikt om de taak te vergemakkelijken, of de ontwikkeling onzer overzeesche bezittingen te begunstigen. De Engelschen en Hollanders kennen die voortdurende veranderingen niet. Noch de wisselingen in de moederlandsche politiek, noch de ministerieele veranderingen doen haren terugslag gevoelen op het bestuurspersoneel in de koloniën. Hun gouverneurs kunnen, naar eigen inzichten, het land bestudeeren, waarvan het bestuur hun werd toevertrouwd, zich een pogramma uitwerken en de uitwerking er van ter hand nemen. Zij weten dat zij niet door een plotseling terugroepen aan den ondernomen arbeid zullen worden onttrokken, de kolonie niet op zoodanige wijze het nut van de, door hen opgedane ondervinding zal moeten derven. Zij leveren goed werk, omdat zij lang aanblijven en weten dat zij lang aanblijven. Men kiest hen met zorg en met te meer zorg, omdat geen voorwendsel hunne terugroeping vóór den bepaalden tijd zal toelaten en zij eenmaal benoemd, afgezien van een ernstige fout of gebleken volslagen onbekwaamheid, bij stilzwijgende overeenkomst gewaarborgd zijn tegen ministerieele grillen. Uit de resultaten, welke deze methode oplevert, uit die welke het ten onzent bestaande stelsel voortbrengt, kan men zich een oordeel over beider waarde vormen.»

Hoezeer dankbaar erkennende, dat voorzeker de bestuurs-organismen in onze koloniën wat stabiliteit aangaat er beter aan toe zijn dan zulks in de fransche koloniën het geval is, vragen we ons toch af, of, waar onze koloniën nog in zoo hooge mate van het Plein uit geregeerd worden, alwat hiervoren in het voordeel der stabiliteit van een koloniaal beheer werd gezegd, niet ook geldt ten opzichte van onze eerste koloniale autoriteit. Met andere woorden, of, nu al meer en meer blijkt, dat het wel en wee der koloniën niet afhangt van eenige partij in het moederland, dat er een strooming is, om allen onverschillig tot welke partij zij behooren tot elkander te brengen op koloniaal gebied, niet de tijd gekomen is, om de vraag te beantwoorden, of het niet wenschelijk is om de positie van den minister van koloniën onafhankelijk te maken van onze binnenlandsche politieke verdeeldheid, en aldus, ten minste zoolang de gewenschte decentralisatie niet tot stand gekomen is, te bewerken dat niet telkens een nieuwe hand het roer van het koloniale schip omvat, maar zoolang mogelijk in eene en dezelfde richting gestuurd blijve, wanneer eenmaal de ingeslagen koers de algemeene goedkeuring heeft kunnen wegdragen.

Week-Overzicht.

Elders in dat blad werd reeds een beschouwing gewijd aan de eventueele gevolgen van den uitslag der herstemmingen, waarmede wij, zooals de omstandigheden nu eenmaal waren, toch niet tevreden kunnen zijn, daar toch van de koloniale candidaten, die zich aan de kansen eener herstemming hadden te onderwerpen, de heeren Dr. Kielstra, Bogaardt en Fanoy het moesten afleggen, zoodat b. v. het specifiek koloniaal district, 's-Gravenhage III, het in het aanstaand vierjarig wetgevend tijdperk zonder een kolonialen afgevaardigde zal moeten stellen.

Spraken wij elders van de waarschijnlijkheid van het aftreden van het ministerie KUYPER, sedert we dat schreven is de ontslagaanvrage van het kabinet ingekomen en hebben we dus nu af te wachten, wat de naaste tijd ons brengen zal. Zal de heer Idenburg opnieuw de portefeuille aanvaarden, of zal een ander, met nieuwe inzichten, diens taak overnemen in deze voor onze aziatische koloniën vooral zoo hoogst ernstige tijden?

Reeds sedert jaren broeide het in Zuid-Celebes en eindelijk zal dan de zoo lang, tevergeefs bezworen strijd moeten worden uitgevochten. De vorst van Boni heeft alle, hem door het nederlandsch-indisch gouvernement gestelde eischen afgewezen, terwijl de koning van Goa de poesakas, die zijnen bloedverwanten waren ontnomen, toen dezen verhinderd werden hun krijgstocht tegen Sawietto door te zetten, niet heeft willen aannemen, nadat ze hem uit naam van den gouverneur van Celebes waren aangeboden.

Het eerste succes onzer wapenen in die streken, moest helaas door een tegenvaller op marine-gebied gevolgd, waar een onzer nieuwste pantserschepen, de „Hertog Hendrik" op weg naar Boni bij Balang Nipa op een klip geloopen is.

Een onzer oudste koloniale politici, de heer E. de Waal, minister van koloniën en bekend schrijver van tal van financieele en andere werken betreffende de koloniën, is onlangs overleden. Zijn werk over onze indische financiën stempelt den overledene als Altvater der eereschuld van Nederland aan Indië.

In de aanstaande vergadering der vereeniging voor staathuishoudkunde en statistiek zal de vraag een onderwerp van bespreking uitmaken, welke maatregelen zullen zijn te nemen ten opzichte van de nijverheid op Java, in het belang van de inlandsche bevolking. Praeadviseurs zijn de heeren mr. Maclaine Pont, J. Homan van der Heide en H. H. van Kol. De heer Maclaine Pont, becijferde de uitgaven voor de uitvoering zijner denkbeelden voor het eerste jaar op 3 millioen gulden.

Uit de Pers. In Timor's onderhoorigheden. *Alg. Hbl.* van 28 Juni ll. Indische statistieken id. van 28 Juni ll. De veestapel op Java. *Nieuwe Cour.* van 28 Juni ll. Voorbereiding der wetenschappelijke expeditie op Nieuw Guinea. *Nieuwe Cour.* van 1 dezer.

In het eerste hiervoren aangehaalde stuk gaat het *Alg. Hbl.* na wat in den laatsten tijd in de onderhoorigheden van Timor is verricht om rust en orde aan die streken te schenken.

»In het oostelijk gedeelte van het eiland Flores, met het daarneven gelegen eiland Adonare, hebben wij, als vertegenwoordigers van ons gezag, drie civiele gezaghebbers of posthouders: te Maumeri, te Larentoeka en te Endeh. Daar waren sedert langen tijd ongewenschte toestanden ontstaan en, ten gevolge van onze niet-bemoeiing, bestendigd; verleden jaar is daaraan, dank zij het krachtig ingrijpen van den resident Heckler (thans gouverneur van Sumatra's Westkust) voorloopig een einde gemaakt, maar het zal geheel van onze verdere gedragslijn afhangen of dezelfde ellendige toestanden al of niet zullen terugkeeren.«

Onnoodig te zeggen, dat waar bij ons optreden in die streken de wensch voorzat, om aan de bevolking niet alleen rust te verzekeren maar ook bescherming tegen willekeur harer hoofden, dit optreden ook onze sympathie wegdroeg.

De verschijning der Jaarcijfers Koloniën 1903 geeft het *Hbl.* een welkome aanleiding om op eenige daarin voorkomende gegevens en aanteekeningen de aandacht te vestigen,

Zoo wijst het blad er op dat terwijl op Java in de laatste 20 jaren het aantal Europeanen met ruim 85, dat der Chineezen met 44, dat der Arabieren met 71, toenam, dat der overige vreemde Oosterlingen slechts eene vermeerdering met 22 percent aanwees, zoodat de instrooming van Japanners waarvoor men na hunne gelijkstelling met Europeanen vreesde, voorloopig nog niet verontrustend bleek te zijn.

Verder schreef het blad:

„Hoe weinig er nog gedaan wordt voor de verpleging van zieken in Indië, blijkt treffend uit een geheel vertrouwbaar staatje op bl. 13, waar het aantal aanwezige geneesheeren wordt opgegeven. In de geheele residentie Bantam, zoo groot als $\frac{1}{4}$ á $\frac{1}{5}$ van ons vaderland en met eene bevolking, die op meer dan 800,000 zielen wordt geschat, vindt men, behalve eén officier van gezondheid, vijf inlandsche geneeskundigen. Verder niets!

Men stelle zich voor: 25 à 30 geneesheeren in ons geheele land, of 4 alleen te Amsterdam; dit is ongeveer de verhouding." . . . .

Na nog eenige op- en aanmerkingen besluit het:

„Zooals men ziet, — ook op de thans gegeven »Jaarcijfers« — wij doorliepen slechts 40 bl. — zijn nog wel aanmerkingen te maken. Met dat al zouden wij ze, als beknopte samenvatting der Indische statistieken, niet gaarne willen missen."

Het artikel over den veestapel op Java in de *Nieuwe Courant* is een resumé uit een voordracht door den heer Schot op het laatste suikercongres te Soerabaja gehouden, waarin de aandacht werd gevestigd op den achteruitgang van dien veestapel, en de middelen werden aangegeven tot redres.

Het blad verrichtte een goede daad door op deze, niet alleen voor de inlandsche bevolking maar ook voor de suikerindustrie op Java hoogst belangrijke quaestie de aandacht te vestigen.

Het mislukken van de wetenschappelijke expeditie op Nieuw-Guinea, werd reeds voor een groot deel op rekening gesteld van de onvoldoende voorbereiding. In een ingezonden schrijven aan de *Nieuwe Cour.* legt de heer Hondius van Herwerden hierop den nadruk, wat der redactie aanleiding gaf tot de opmerking, dat den heer Posthumes Meyes, met die voorbereiding belast, zeker niet het verwijt kan treffen van niet met hart en ziel bij de onderneming te zijn geweest, zooals uit zijn enthusiasme over de ondervonden medewerking in Indië ten duidelijkste bleek. 't Is zeker jammer, dat enthusiasme alleen nog maar 't halve werk is.

Oost-Indische berichten.

De *Deli-bladen*, met de engelsche mail aangekomen, brachten in 't kort weergegeven de volgende nieuwtjes mede:

Dat de **besmetverklaring** der onderneming **Batang Kwis** wegens pest is opgeheven en zulks binnen den wettelijken termijn en op last van den gouverneur-generaal, welke wijze van ongedaan maken der maatregelen van het hoofd van gewestelijk bestuur der *Deli-Ct.* aanleiding geeft, de vraag te stellen, of het wel zoo noodig was de orders van den resident door contra-orders ongedaan te maken en hierdoor het gezag van de hoogere autoriteit te stellen tegenover dat van de lagere?

Dat een som van f 37.000 dit jaar ter beschikking is gesteld van den resident van Sumatra's Oostkust voor den baggerdienst, met 't oog op de **haven van Belawan;** verder dat de omstandigheden, waaronder de vorsten van Sidenreng, Soeppa, Sawito, Rappang, Alita en Maiwa hun contracten met de regeering aan den landvoogd hebben teruggezonden, **geen oorlogsverklaring** wettigen; dat, met 't oog op de bezuinigingen, de **treincompagnien** te Semarang en Mr. Cornelis zullen worden opgeheven en er ook ernstig sprake is den **Constructie-winkel** te Soerabaja en het **wielrijderscorps** op te heffen.

Dat op Bali en Lombok **verpondingsbelasting** wordt ingevoerd, waarvan de opbrengst op f 4.000 's jaars wordt geschat; dat tot **eerste gouvernementssecretaris** is benoemd de heer **J. de Groot,** chef van afd. **E** en de heer **van Rees** is belast met de waarneming van het directeurschap van B. B, terwijl ter zijner beschikking zijn gesteld de heeren De Graaff, en Harloff, als adjunct-inspecteuren, op f 1000 's maands tractement en ten slotte dat het op **Celebes** schijnt te beginnen, daar er reeds een sectie inlandsche troepen van Paré Paré is uitgerukt, met 350 patronen per hoofd en vivres voor een maand bij zich.

Een draadbericht van 4 Juli uit Indië aan de *N. R. Ct.* meldt dat ook **Loewoe**, een rijkje op Celebes, onzen eisch heeft geweigerd. Het is ook te verwachten dat **Wadjo** de zijde van Boni zal kiezen.

Eene vreedzame oplossing zal nu zeker wel niet meer te vinden zijn.

Het departement van Koloniën ontving het telegrafische bericht van den gouverneur-generaal van N. I., dat de vorst van **Boni** al onze eischen heeft afgewezen, zoodat eerstdaags wel nadere berichten omtrent het doorgaan der expeditie ons zullen bereiken. De in beslag genomen kostbare poesaka's behoorende aan de prinsen van Goa, indertijd door de stoomboot »de Zwaan« aangehouden op last van den gouverneur van Celebes, zijn weder aangeboden aan den vorst van Goa, die echter beslist heeft geweigerd ze in ontvangst te nemen.

De heer van Geuns schrijft in het *Soer. Hbl.* dat het bezetten van Paré Paré, ons door de officieele rapporten voorgesteld als te geschieden in den meest vredelievenden geest, de reden is geweest van de daad der Adjatap parangs en Maiwa, om hunne contracten terug te zenden. 't Is verder de vraag of het bezit van Paré Paré uit een strategisch oogpunt opweegt tegen het nadeel, dat wij nu hebben. Er zijn er die het bezit van die plaats bepleiten als noodig voor onze actie tegen Boni, maar dan, vergete men niet, dat, ingeval Paré Paré als een der operatie-basissen tegen Boni moet dienen, wij onze krachten versnipperen en Sidenreng c. a. benevens Wadjo de van uit dat operatie-punt gezonden troepen in den rug zullen bestoken en de transporten afsnijden!

Naar schrijver verneemt heeft de vorst van Sidenreng zich bij den gouverneur beklaagd, dat resident Brugman oorspronkelijk een andere plaats voor ons etablissement aangewezen heeft, dan nu betrokken is. Een ter zake door een regeeringscommissaris zonder tolken van Makassar of elders op Celebes in te stellen onderzoek, ook naar de grieven van Gowa, zou zeker op sommige duistere punten een verrassend licht werpen. De vorst van Sidenreng heeft gouverneur Kroesen verzocht de vergissing (?) in zake het etablissementsterrein te Paré aan den gouverneur generaal en zoo noodig aan Hare Majesteit de Koningin te willen mededeelen; doch hij ontving hierop tot nu toe geen antwoord van den gouverneur generaal. De vorst van Gowa verzocht den gouverneur Kroesen telegraphisch antwoord te willen vragen aan den gouverneur generaal op zijn aan Zijne excellentie gerichten brief, inhoudende zijn aanklacht tegen gouverneur Kroesen en resident Brugman. Tot dusverre is ook hierop geen antwoord ontvangen. Is het wonder dat Sidenreng c. s. in arren moede iets hebben bestaan, ongekend in de geschiedenis van Zuid Celebes? Pleit het niet voor Sidenreng dat het in den beginne bij aankomst onzer troepen die elders bivakkeerden dan in het nu betrokken etablissement, alle mogelijke hulp toezeide en verleende? Men vergete ook niet dat Sidenreng, Alietta en Rappang de eenige rijken in Zuid Celebes zijn, die nimmer tegen de compagnie en het gouvernement de wapens gevoerd hebben.

Een gedeelte van het 5e bataljon te Semarang is ook voor Boni bestemd; men maakt zich reeds gereed, op het eerste sein klaar te zijn zich in te schepen.

Het **garnizoens-bataljon van Sum. Westkust** zal wellicht reeds spoedig een ander kampement worden aangewezen en wel op de z.g. Hoogvlakte van Toba, ten westen van het meer, waardoor een centrum gevormd wordt tusschen de Gajoe- en Alaslanden en het reeds langer onder ons gezag gebrachte deel der Bataklanden. De *Sum. bode* vernam echter nog niet, waar de juiste plaats zal zijn, welke men voor het nieuwe kampement zal bestemmen.

Uit **Djambi** en de **Boven-Doesoen** kwamen wederom berichten van overvallingen van vijandelijke schuilplaatsen en onderwerpingen van hoofden, waaruit kan worden afgeleid dat de politieke toestand gaande weg verbetert. Vooral is dit van toepassing op den toestand in de Midden- en Boven-Doesoen, als 't gevolg van de onvoorwaardelijke onderwerping van eenige invloedrijke Soeropati's; vooral nu ook het beruchte bendehoofd Batoer zich is komen aanmelden, zal de rust in Midden-Doesoen spoedig verzekerd zijn. Bij de overvalling op 21 Mei van de schuilplaats van Temengoeng Djadam aan de boven Soengei-Laoeng (zie het vorig nr. van ons weekblad) schijnt dit hoofd toch niet afwezig te zijn geweest, daar later uit goede bron werd vernomen dat hij onder de gesneuvelden is gevonden.

Te Moeara Laoeng en te Poeroeh Tjahoe boden resp. twee voorname hoofden hunne onderwerping aan. Op de eerste plaats Temenggoeng Poera, een invloedrijk dajaksch hoofd aan de Laoeng en op de laatste plaats zekere Mangkoe Boengkong, hoofd van de Maroewe. Later werd dit voorbeeld gevolgd door Temenggoeng Poenké, hoofd van Tawe Hoei; Temenggoeng Ondo, hoofd van Ot-Moerong aan de Banto en eenige andere min of meer invloedrijke hoofden.

Omtrent Antong Kwin en Raden Naoen werd niets naders vernomen.

Uit **Djambi** kwam het bericht dat een colonne onder majoor Gaymans Rantau Pandjang (Djoedjoehan) heeft bereikt en daar een paar bekende kwaadwilligen heeft gearresteerd. Eene andere colonne overviel een voorpost van de bende Hamza bij Oedjong Tandjong.

De controleur van boven Batang Hari begaf zich met gewapende politiedienaren naar Rantau Pandjang, waar hij het bestuur over nam over Djoedjoehan, voor zoover dat vroeger tot Djambi behoorde. Mat Tahir houdt zich in die streek op; hij is gesignaleerd op ladang Rantau Manan, bovenstrooms Rantau Pandjang.

In **Atjeh** werd bij **Djeumpa** in Pidië een spoorweg-rijwielbrigade door eene bende met blanke wapens aangevallen, waarbij wij 6 lichtgewonden hadden en de vijand een doode liet; bij **Tjot Moerong** werd een europeesch onderofficier door Atjehers doodelijk gewond; bij **Meuranda-Paja** (Boeah) werd eene bende onder Pangeran Doela door een officier des nachts verrast; allen feiten die, hoewel op zich zelf staande, toch nog niet kunnen duiden op een toestand van rust en pacificatie.

Het is den asst.-resident Ballot mogen gelukken de vroeger van hun waardigheid ontzette hoofden van **Loeboek Gedang** en **Moeara Tahis** (afd. Loeboe Sikaping), die strijd wilden voeren met de nieuw aangestelde hoofden, op te vatten. Beiden werden door de rechtbank veroordeeld. Het beleid van den heer Ballot heeft een bloedigen strijd voorkomen. Hem is daarvoor de tevredenheid der regeering betuigd.

Uit O. Indië is 4 Juli bericht ontvangen van het overlijden van den heer **Stortenbeker**, oud directeur van **O. E.** en **N**.

Executie van poesaka goederen ter Sumatra's Westkust. Het hoofdbezwaar tegen de invoering der **hoofdelijke belasting** op Sumatra's Westkust is n.l dat de poesaka-goederen van den maleier ter Westkust van Sumatra *onaantastbaar* zijn en er dus *geen executie kan en mag plaats hebben* en nimmer op die zaken de hand zou kunnen worden gelegd voor schulden van individueele kamenakan (woordelijk vertaald „neef" in de taal der matriarchale volksadat van de Westkust „familielid"). Dit onderwerp zoo herhaaldelijk reeds in de *Sumatrabode* besproken, gaf den heer Mr. G. D. Willinck aanleiding het een en ander daarover in de *Javabode* in het midden te brengen waaraan wij het volgende ontleenen: „En als evangelie voor dat geloof wordt dan ieder oogenblik een vonnis van onzen raad van justitie van een 15 jaren geleden aangehaald, waarin o.a. de volgende zinsnede voorkomt: „terwijl de harta poesaka, dat zijn die goederen, waarover bereids eene erfenis is heengegaan, zijn geworden gemeen goed der familie, strekken tot onderhoud dier familie en niet door de handeling van een enkele der familieleden kunnen worden in gevaar gebracht, m. a. w. zijn onaantastbaar, tenzij de schuld van gemeenschappelijken aard zij, d. w. z. gemeenschappelijk aangegaan, hetgeen geschiedt óf door uitdrukkelijk toetreden van alle familieleden, òf uit den aard der schuld, van welke gevallen de adat er eenige bepaaldelijk noemt".

Gezinspeeld wordt hier op de oude, z.g. bloedschuld, bij moord en doodslag in vroegeren tijd te pas komende. Schrijver, die ook zitting heeft in een rechterlijk college, is van oordeel dat er tusschen die uitspraak van den raad en hetgeen bevoegde deskundigen ter zake leeren, geen gering verschil van gevoelen bestaat.

Schrijver heeft dan vooreerst op het oog wat de heer van Hasselt in zijn mooie *Volksbeschrijving van Midden-Sumatra* mededeelt. Na ergens anders te hebben verteld dat een schuldeischer ook in de maleische landen een natuurlijk recht heeft tot in beslagneming, tariëq, en na zelfs een aantal soorten van dat „tariëq" te hebben opgesomd (zie pag. 228 en 229), leert die hoogst deskundige schrijver uitdrukkelijk dat een *enkele* kamenakan, door middel van zijn *persoonlijke* schulden, de harta poesaka wel degelijk in gevaar kan brengen, want dat krachtens de ook *in civilibus* bij de Maleiers geldende *adat tangoengan* (het oeroude solidariteitsrecht), de heele familie ook aansprakelijk blijft voor dergelijke schulden. Als middel om nu te voorkomen dat de individueele *kamenakan* de harta poesaka tot totale slooping zou blootstellen, had en heeft men het *memboeang*, het recht om den schuldenmaker uit de familie te verstooten. Doch dat moest dan bij vonnis van de hoofden geschieden (zie pag. 248 en 249), tegenwoordig dus eventueel bij rapatvonnis.

Het oordeel der schrijvers van de „Résumé's van het onderzoek naar de rechten, welke in de gouvernementslanden op Sumatra op de onbebouwde gronden worden uitgeoefend" stemt met de uitspraak van den heer van Hasselt ten deze volkomen overeen.

Uitdrukkelijk heet het op pag. 22 van den tweeden druk van dat uitnemende werk.

„De poesaka blijft, zooals gezegd is, in haar geheel: geen lid der familie heeft het recht om zijn aandeel daarin opteëischen; alleen bij onderling goedvinden van alle familieleden kan een verdeeling van het erfgoed tot stand komen. *Maakt nu een familielid schulden, de geheele familie is voor de betaling daarvan solidair aansprakelijk* en stelt daarvoor gewoonlijk (eerst) de losse scilicet poesaka goederen beschikbaar, in het geval dat er gebrek aan geld is. Is die bron (echter) uitgeput en bestaat *het vooruitzicht dat bij verder schulden maken de vaste* (poesaka) *eigendommen moeten aangesproken worden*, dan wendt gewoonlijk de familie zich tot de panghoeloe's en verzoekt om ontslagen te worden van de verdere verantwoordelijkheid *voor den persoon, die de familie tot armoede brengt.*

Deze wordt dan verstooten, of, zooals de Maleier zegt: *di boeang oetang*, aan welke uitspraak de meest mogelijke publiciteit wordt gegeven."

Hem dunkt dat deze uitspraken nogal lijnrecht in strijd zijn met de in bedoeld raadsvonnis gepredikte leer en met hetgeen ook de redactie der *Sumatra-Bode* telkens verkondigde in den laatsten tijd met betrekking tot de zoogenaamde *onaantastbaarheid* der door velen zoo hoog geprezen poesaka-goederen van den Maleier, in verband met den invloed, dien daarop een enkele doordraaiende kamenakan uit de familie zou kunnen uitoefenen.

Trouwens, dat de verkoop van poesaka-goederen, al komt een dergelijke transactie niet veel voor, niet iets ongeoorloofds is volgens de maleische adat, daarvan kan men zich eveneens in voldoende mate overtuigen bij de bestudeering van de belangwekkende eindresumés.

Welk bezwaar behoeft er nu voor het gouvernement in gelegen te zijn, om ook bij niet-betaling van belastingschulden door kamenakas, in laatste instantie de poesaka-goederen der heeren aan te spreken?

Maar laat men er desnoods voor schromen om den eigendom op het familiegoed, bij een eventueel niet betalen der belastingen, aan te tasten: wat kan er tegen zijn om het *bezit*, de *gebruiksrechten* op die goederen tot waarborg te doen strekken voor die betaling? Het gouvernement neme de poesaka-goederen der onwilligen eenvoudig geheel of gedeeltelijk in zg. *pand* (wel te verstaan het maleische pandrecht, dat door van Hasselt niet onaardig met het romeinsche *pactum fiduciae* is vergeleken) en make het *bezit* van het goed, het *gebruik* daarvan, enkel te gelde, tot tijd en wijle dat het den heeren wanbetalers blieft om over de brug te komen. Op die wijze wordt de familie eigendom niet aan het gevaar van slooping blootgesteld, ook al zou het nog zoo lang moeten duren dat de wanbetalers koppig bleven, een eventualiteit, waarop inderdaad bij de vrijmoedige heeren Maleiers moet gerekend worden; de *usu capio*, de acquisitieve verjaring kennen zij niet.

Elk ander object van verhaal, bij wanbetaling der ter kuste intevoeren belastingen, zou het gouvernement wel eens op menig bankroetje telken jare te staan kunnen komen. Want wil men als zoodanig b. v. alleen de inkomsten van de poesaka-sawahs, dus de padioogst, kiezen, dan zou de fiscus in jaren van misoogsten of in geval van onwil, om de sawahs behoorlijk te bebouwen, een aardigheid, die de Maleier er ook nog wel eens op nahoudt, eenvoudig zijn geld niet binnen krijgen.

Gaat men beslag op den wanbetaler zelven leggen, zooals ook al voorgesteld, ten einde hem, ergens te werk te stellen, dan neemt hij, trek- en wandel-lievend schepsel als hij toch al is, en volgens zijn prachtig recht niet eens gebonden aan moeder de vrouw en eigen wettige spruiten thuis, eenvoudig zijn beenen op en verdwijnt in de onafhankelijke landen. Zoek hem daar maar eens, ook al mag het kapitein Colijn weldra gelukken die, met een zoet lijntje, handig onder ons gezag te brengen.

Neen, des Maleijers mobiel vermogen in de eerste plaats, en van deze *harta pentjarian* voor alles, zijn door eigen vlijt gewonnen zaken, waarop hij individueel eigendom heeft, behoort den fiscus tot zekerheid te strekken dat deze het zijne krijgt telken jare.

Bij gebreke van de *harta pentjarian*, van welke men den eigendom wel degelijk zou kunnen verkoopen bij wanbetaling, spreke men de *harta poesaka* aan, doch alleen, zooals ik zeide, het bezit, het gebruik daarvan. Op die wijze zou de regeering nimmer behoeven te vreezen dat men ter kuste een loopje ging nemen met hare belastingregeling. Want men vergete niet dat de Maleier op het stuk van belastingen ten allen tijde een door ons nogal verwend kind is geweest, die nu niet anders dan met allerlei uitvluchten zou trachten om zich aan betaling van een nieuwe 's heeren gerechtigheid te onttrekken. In zijn nationaal *onverdeeld* onroerend vermogen heeft men echter een prachtig onderpand; juist des Maleiers gehechtheid aan die onverdeeldheid zal hem op den duur tot een zeer goed belastingbetaler maken; men doe daar als tollenaar zijn voordeel meê.

Daar het hier een belangrijke kwestie geldt, zien wij met belangstelling eenige repliek op 't vorenstaande van andere, eveneens, deskundige, zijde tegemoet.

Ons volksbestaan. Wij ontvingen van de redactie van de groep Ned. Indië van het Algemeen Nederl. Verbond het orgaan: getiteld *Ons volksbestaan*, ter kennisname, waaruit duidelijk het doel blijkt, n. l. het wekken van stam-eenheid bij alle Nederlanders en stamverwanten, waar zij zich ook ter wereld ophouden.

Het **Alg. Ned. Verbond** beoogt de verhooging van de zedelijke en stoffelijke kracht van den nederlandschen stam, het is werkzaam voor de verbreiding en handhaving der nederlandsche taal; het streeft naar versterking van ons nationaliteitsgevoel, nationaliseering van nederlandsche koloniën, uitbreiding onzer handelsbetrekkingen en ontwikkeling onzer nijverheid. Het bevordert of ondersteunt pogingen tot vestiging van handelshuizen in den vreemde, stichting van nederlandsche Kamers van Koophandel in het Buitenland, oprichting van stoomvaartlijnen, ontginning van gronden en mijnen in nederlandsche koloniën enz., enz.

Het bestrijdt door eigen orgaan de voorlichting der pers lasterlijke aanwijzingen of beschouwingen tegen ons volk en onzen stam; het verbreidt het nederlandsche lied, geeft geschriften uit, sticht of steunt nederlandsche boekerijen, bevordert het nederlandsche onderwijs en het bezoeken van nederlandsche hoogescholen door buitenlanders, begunstigt den nederlandschen boekhandel en treedt overal op, waar de nederlandsche stam kwijnt of wordt bedreigd.

Elk ernstig Nederlander of stamverwant, man of vrouw, steune door zijn toetreden als lid het *A. N. V.*

Tot de leden richt het verbond het verzoek het streven van het verbond overal bekend te maken, het verbond in werkelijken zin algemeen te maken, door het aanwerven van nieuwe leden.

De heeren Th. Joekes, A. H. van Ophuijsen en J. C. Brinks, leden van de Leidsche Studenten-afdeeling van het *A. N. V.* te Leiden, vormen een bestendige commissie tot het geven van alle mogelijke inlichtingen aan vreemdelingen, die van plan zijn in Leiden te gaan studeeren.

Wederom een nieuw blad is er verschenen en wel te Padang: het *Sumatraasch Nieuwsblad*, met Dja Endor Moeda als uitgever.

Wij ontvingen eenige exemplaren, waaruit nog niet veel viel op te maken, nopens de richting en het doel van het blad, wij vreezen echter het tegen de beide andere plaatselijke bladen een harden *dobber* zal hebben.

Een ontwerp-ordonnantie voor de heffing van **belasting van Java suiker** is, blijkens de *Sem. Ct.* gereed en zal in 1906 in werking treden.

De belasting zal jaarlijks van elke onderneming afzonderlijk worden geheven en vastgesteld naar het aantal in het voorafgaande jaar geproduceerde picols suiker. Het per picol te betalen bedrag wordt geregeld naar den gemiddelden verkoopsprijs per picol, in verband met de gemiddelde opbrengst per netto bouw.

Als verkoopsprijs zal beschouwd worden de prijs, waarvoor de picol van eene onderneming afkomstige suiker gemiddeld door deze is verkocht.

Bij de berekening van de gemiddelde cijfers en de vaststelling van het bedrag der verschuldigde belasting wordt ter bepaling van het geheele aantal geproduceerde picols 1 picol zaksuiker gerekend voor ½ picol suiker van de gewone nummers.

Van den gemiddelden verkoopsprijs wordt voor de berekening van de verschuldigde belasting de gemiddelde kostprijs afgetrokken. Deze kostprijs wordt gerekend op f 5. Echter wordt een hooger bedrag aangenomen, zoo de belanghebbenden ten genoege van de commissie voor den aanslag aantoonen, dat de werkelijk gedane uitgaven het gemiddelde van f 5 per picol overschrijden. De belasting varieert tusschen 32 cent en ¼ cent, het eerste bij producties van 140 picols en daarboven, het laatste bij een productie van 70 picols suiker per bouw, bij verschillen tevens tusschen den gemiddelden verkoopsprijs en den kostprijs van f 4 en van 25 cent.

Over de suiker, die niet uit een eigen aanplant is verkregen, wordt hetzelfde bedrag per picol berekend als over de overige door de onderneming geproduceerde suiker.

De belasting wordt gedragen door hen, voor wier rekening de belastingplichtige ondernemingen op 1 Januari van elk belastingjaar gedreven worden.

Te Batavia verscheen onlangs weer een nieuw **Orgaan,** getiteld *„gemeenteblad Batavia"*. Het doel van dit orgaan is gemeentebelangen te leiden; het wil verder de raadsleden c. q. een handje helpen, als zij iets op schrift willen brengen. Het zal verder een vergaarbak zijn van „Klachten" en links en rechts „plannen opzamelen en rangschikken, opdat niet rijp en groen wordt opgedischt aan onze edelachtbare heeren", waarmede blijkbaar de raadsleden worden bedoeld. In 't kort — zegt het *N. v. d. D. v. N. I.*, de redacteur wil zich zoo'n beetje opwerpen als leidsman, raadsman, voorganger, schifter, plannenmaker en helper, waar het taal en stijl betreft „Weinig beloven en veel geven" is de gedachte, die hem bezielde bij het stellen van dit eenvoudige program.

Naar aanleiding van eenige artikelen van Sinjo Frans, vroeger reeds in het *Bondsblad* verschenen en thans op nieuw uitgegeven en verspreid onder den den titel van: **Lotsverbetering van Indo-Europeanen,** schrijft de *Sem. Ct.*, dat zonder krachtige medewerking van de Indo's zelve geen verbetering van hun toestand mogelijk is. Door het gehalte der Indo's te verbeteren, want van dat gehalte zal het afhangen in hoeverre van Indo-Europeanen medewerking te verwachten is bij het streven, om in hun onrustbarenden, ja bedenkelijken toestand van armoede en werkeloosheid verbetering aantebrengen, kan die medewerking worden verkregen. Dat dit gehalte te wenschen laat, is niet hun schuld, wel die van een algemeen gebrekkige opvoeding.

De middelen, welke Sinjo Frans aangeeft, om verbetering in dien toestand te brengen, komen de *Sem. Ct.* echter grootendeels onuitvoerbaar voor. De staat kan het onderwijs voor haar rekening nemen; de verpleging en de opvoeding der kinderen zijn onafwijsbare plichten der ouders.

De regeering zorgt reeds door 't verleenen van subsidies voor een 500 tal indische weezen en dat dit de geldmiddelen al drukt wordt bewezen door 't feit, dat men de subsidie voor 't protestantsche weeshuis wil verminderen. Van de militaire pupillenschool wordt onbegrijpelijk weinig gebruik gemaakt. De kleine landbouw, waaraan schrijver zijn volle aandacht schenkt, geeft weinig hoop op succes, zooals de ervaring heeft bewezen. Poespo, het landbouwdorp van *Soerja Soemirat*, Lembang, enz. alles is tot heden jammerlijk mislukt. Het plan van den Indischen Bond tot stichting van een landbouwdorp in 't district Tjitoeroeg berust op betere grondslagen dan ooit een plan van dien aard te voren, doch kans op totale mislukking is volstrekt nog niet uitgesloten.

Het Indo-vraagstuk is en blijft een hoogst belangrijk vraagstuk in onze indische maatschappij. In de eerste plaats dient te worden tegengegaan de kunstmatige aanwas van Europeanen in Indië. Het niet erkende kind volge den landaard van de moeder. Een soldaat worde geen gagement verleend, voor hij behoorlijk heeft gezorgd voor zijn wettig erkende kinderen. Uit de kazerne komen de meeste Indo's, waarmede men geen raad weet.

Als 't gehalte der Indo's niet door opvoeding en onderwijs in de vakrichting wordt verhoogd, zal 't pauper-vraagstuk in Indië een onoplosbaar vraagstuk blijven. Van verbetering en uitbreiding van 't vakonderwijs is 't meeste heil te verwachten. Leer het indische kind niet alleen zijn geest onwikkelen, maar ook zijn handen gebruiken, geef door goed onderricht den Indiër gelegenheid zijn gaven te ontwikkelen, met vermijding van tamelijk nuttelooze, hem in den levensstrijd van bitter weinig belang zijnde schoolgeleerdheid.

Goud-exploratie op Atjeh.

Toen men eenigen tijd in Seumanto aan 't werk was geweest, bleek alras, dat 't met den goudrijkdom der zoo hoog geroemde streek niet zoo bijster gesteld was.

In het heuvelterrein werden nabij een klein riviertje oude waschplaatsen aangetroffen. Van een tweetal daarvan werden eenige kubieke meters grond verwasschen, en bedroeg het goudgehalte per M^3. een waarde, welke tusschen f 0.80 en f 0.35 varieerde.

Op den rechteroever der Wojla groef men langs en in het daaraan grenzende heuvelterrein een veertigtal putten. Vijftien daarvan bleken een goudhoudende grintlaag van 0.20—1.50 M. dikte te bevatten, in de overige trof men noch grint noch goud aan.

Ook de linkeroever werd geëxploreerd, maar met nog ongunstiger gevolg.

De met de leiding belaste ingenieur kwam dan ook dra tot de conclusie, dat op eene rendeerende exploitatie in het geheel niet kon worden gerekend, wijl niet alleen de goudhoudende laag zich niet regelmatig uitstrekte maar bovendien slechts een geringe machtigheid bereikte.

Ook van een grintbank in de rivier werden vijftien M^3. gewasschen. Het gewonnen goud was uiterst fijn, en bedroeg het gehalte per M^3. een waarde van f 0.02.

Nog op enkele andere punten tusschen Seumanto en Pasië Pinjeuë hadden op beide oevers wasschingen plaats, maar werden alleen sporen van goud aangetroffen.

Van Seumanto toog men naar Koeboe Tjapang, een plaats, waar de Atjeher zich nog voor korten tijd met goudwasschen bezig hield. Niet alleen sloeg in den aanvang een bandjir de opgestelde waschinstallatie mede, maar bovendien kwam men ook hier dra tot de overtuiging, dat wel goud aanwezig was, maar in zoo minimale hoeveelheden, dat het de moeite van een nader onderzoek zelfs niet loonde.

Inmiddels trachtte de ingenieur de oorspronkelijke goudafzettingen in den bovenloop der Wojla op te sporen.

Van ladang Keumala uit — 15 K.M. boven Lantjong — begon men een pad langs den rivieroever te kappen, waarmede evenwel spoedig moest worden opgehouden. Spoedig toch vernauwde het rivierbed zich, om ten slotte tot een 15 à 20 Meter breede rotsspleet over te gaan, aan weerskanten door ongeveer 150 M. hooge loodrechte kalkwanden begrensd. Hoe verrassend voor den bewonderaar van natuurschoon, zoo bracht deze ontdekking niet weinig de plannen van den goudzoeker in de war.

Het bed der rivier verder te volgen bleek onmogelijk, waarom getracht werd, over den kalkrug een pad te vinden. Met behulp van trappen en ladders drong de expeditie in dit woeste terrein door, om ten slotte op een hoogen kalkwand te stuiten, die in noordwestelijke richting kon worden gevolgd. Uit de terreingesteldheid bleek evenwel ten volle, dat een uitweg naar het noordoosten (ligging Ara) niet, dan wel zeer moeilijk, zou zijn te vinden, en al mocht men daarin slagen, de opvoer van vivres onoverkomelijke bezwaren met zich zou meebrengen. Het was daarom niet aan te nemen, dat ooit Atjehers zouden getracht hebben, langs dien weg de goudstreken van Ara te bereiken, doch daar steeds langs een omweg heen trokken.

Het werk werd dus in deze richting gestaakt om te trachten, van Lantjong over Balé Goemé en Tjahoem het doel te bereiken. Wel werd een kortere verbindingsweg met Ara gevonden, maar het aanhoudende slechte weer werkte zoo nadeelig op de gezondheid van werklieden en dekkingstroepen, dat er voorloopig aan doorwerken niet viel te denken en, nadat men met het openkappen van een boschpad over een afstand van 2.5 K.M. was gevorderd, ook hier met de handen in den schoot moest gaan zitten.

Pour acquit de conscience werden de werkzaamheden te Koeboe Dja' Pang hervat, maar zonder dat men er in slaagde, resultaten te verkrijgen, welke ook maar eenigszins bevredigend konden worden genoemd.

Einde December 1903 werd het bivak naar Kadjeuëng overgebracht en daarmede de streek onderzocht, bij de bevolking om haar goudrijkdom bekend.

Talrijke oude werkplaatsen met daarbij behoorende waterleidingen in de omstreken van Kadjeuëng en Geudong kunnen getuigen van de bedrijvigheid, die daar vroeger moet hebben geheerscht. Zonder twijfel zal dan ook het goud, waardoor het Wojla-gebied bij de inlanders een zekere vermaardheid genoot, grootendeels van daar afkomstig zijn.

Van Sakoej tot aan Loeboek Nilam vindt men beurtelings op beide oevers der Wojla oude wasscherijen, waarin nagenoeg uitsluitend diluviale rivierafzettingen, tot 10 à 15 m. boven het tegenwoordige waterpeil gelegen, werden verwerkt.

Zelfs tot op 't tijdstip der komst van de onder leiding van den ingenieur Jansen aangevoerde expeditie moet de bevolking zich aldaar met goudwasschen hebben bezig gehouden, getuigen de pas verlaten werkplaatsen.

Niet alleen hielden zich hier vroeger Atjehers met deze industrie bezig, maar van heinde en verre kwamen lieden uit de Gajo- en Bataklanden, ja, moet men de mededeelingen van daaromtrent ondervraagde personen gelooven, dan zouden zelfs bewoners van Korintji er hun geluk hebben beproefd.

Wat dan wel de reden is, dat de goudwasscherij hier thans bijna niet meer wordt uitgeoefend, dan wel uitsluitend door vrouwen, die dan bij laag water het grint uit de rivier verwerken?

Voorzeker draagt de oorlog er voor een groot deel het zijne toe bij, maar ook de resultaten, die ten slotte werden verkregen, nadat de meest goudhoudende lagen waren uitgeput, zullen voor menigeen een aanleiding zijn geweest, den zwaren arbeid te staken.

Voor het verkrijgen van goede gegevens moesten een groot aantal proefputten worden gemaakt, teneinde een goed denkbeeld te verkrijgen omtrent rijkdom, uitgestrektheid en machtigheid der afzettingen. Het daarvoor medegevoerde Bankaboortoestel leverde minder goede resultaten op door den aard der afzettingen, welke bijna uitsluitend uit groote rolstukken bestonden.

Bevredigend waren echter ook hier de resultaten niet. Wel werd de aanwezigheid van het edele metaal geconstateerd, maar, evenals tot dusverre het geval was, bleek de hoeveelheid niet groot genoeg om met eenigen tijd op gunstigen uitslag tot eene exploitatie over te gaan, ja, 't sommige gedeelten bleken zelfs zoo arm te zijn, dat niet eens raadzaam werd geacht met de exploratie door te gaan. Voor het meerendeel bleef het gehalte aan goud verre beneden 10 centen per M^3. grond; slechts op enkele plaatsen werd dit cijfer overtroffen en als maximum f 3.97 per M^3. bereikt.

De rijker gedeelten kwamen evenwel zeer plaatselijk voor en zijn meestal door de bevolking reeds voor een deel verwerkt.

Bovendien bleek de dikte der afzettingen zeer onregelmatig, waarbij kwam, dat zij zich niet over een groote oppervlakte uitstrekken, maar zich beperken tot de onmiddellijke nabijheid van het tegenwoordige rivierbed.

Dit in aanmerking nemend, blijkt dat zelfs de hydraulische methode hier niet met vrucht is toe te passen, daar toch de minimumkosten in Amerika bij dergelijke exploitaties 3 dollarcent (f 0.07^5) per M^3. bedragen.

Ook de resultaten, in het rivierbed verkregen bij het verwasschen van grootere hoeveelheden grint, bleven beneden een gehalte van f 0.10 per M^3, met uitzondering van eenige plaatselijke uitkomsten. De vraag valt nu te beantwoorden, of hier baggermolens zijn te gebruiken.

Uit prospectussen blijkt, dat een kapitaal van f 5000 per maand is gemoeid met het gebruik van molens, waarvan de capaciteit 1000 kubieke yards per 24 uur bedraagt. Aannemende, dat dit bedrag met 't oog op de daar te verkrijgen goedkooper werkkracht en brandstof eenigzins lager zou zijn te stellen, dan toch zou het gehalte aan goud nog minstens f 0.15 per M^3. moeten bedragen, om de kosten te dekken. Het onderzoek leverde echter een ongunstiger cijfer op.

Men zou hiertegen kunnen inbrengen, dat de diepere grintlagen in de rivier misschien rijker zijn. De afzettingen, op de oevers aangetroffen, die over hunne geheele dikte werden onderzocht, leverden evenwel voor het meerendeel naar de diepte toe geen gunstiger resultaten op.

De ingenieur concludeerde dan ook, dat eene exploitatie, zelfs met de meest moderne hulpmiddelen, voor deze terreinen moet worden afgeraden.

Over Babah Kroeng Manggi en Ara werd nu voortgewerkt teneinde ten slotte uit te maken, of de primaire afzettingen aan de Boven-Wojla iets meer voor eene exploitatie beloofden.

Ook dit is thans geschied, en, voor zoover 't nu is uit te maken, valt ook daar voor de toekomst niets te hopen.

Een vijftal gesteenten, door den ingenieur van zijn jongsten onderzoekingstocht meegebracht, bleken geen waarde voor 't doel, dat men zich had voorgesteld, te bezitten.

Nog eenige dagen, en het sedert 1901 regelmatig voortgezette onderzoek is beëindigd. Resultaat: nihil.

Oogenschijnlijk althans; want daargelaten dat de daarmede belaste ingenieur de noodige ervaring opdeed, ervaring, die hem straks bij zijne in Zuid-Sumatra te doene exploratie ongetwijfeld te stade zal komen, zoo valt niet te ontkennen, dat de gelden, aan dit onderzoek besteed, geheel en al in 't water zijn geworpen.

Het is toch boven allen twijfel verheven, dat wanneer men, evenals dit in de Westerafdeeling van Borneo en elders het geval was, aan particulieren gelegenheid tot exploreeren geschonken had, men voorzeker geen beter resultaten zoude hebben verkregen. Opgesmukte verhalen van goudvondsten en daaraan vastgeknoopte prospectussen, welke de ondernomen exploratie hemelhoog zouden hebben verheven, waren daarvan 't gevolg geweest. Het op spoedig rijk worden beluste publiek zou ongetwijfeld zijn penningen in de zaak hebben gestoken en niets dan teleurstellingen

hebben ondervonden, wijl directeuren, commissarissen en al wie en wat uit een uit den grond verrezen goudexploratiemaatschappij moeten worden betaald, al spoedig de ingebrachte gelden tot een dusdanig minimum zouden hebben gereduceerd, dat voor de uitvoering der werkzaamheden zoo goed als geen cent was overgeschoten.

Schrijver kan echter niet zoo dadelijk de vraag beantwoorden of Staatsexploratie dan gewenscht is?

In ieder geval wel staatsexploratie, om dan, wanneer gunstige resultaten zijn verkregen, de exploitatie aan het particulier initiatief over te laten. Ware dit bijv. met de petroleumstreken op de Oostkust geschied, dan zouden nu niet enkele personen, die feitelijk niets voor de zaak deden, maar wien 't bloote toeval 't geluk in den schoot wierp, van de voordeelen profiteeren, doch deze ten bate der gemeenschap zijn gekomen.

Schrijver meent dat de tegenwoordige gouverneur-generaal in die richting reeds voorstellen deed, toen hij gouverneur van Atjeh was; deze leden echter schipbreuk op den onwil der geldmannen uit Nederland. Wellicht, dat thans de aangelegenheid weder door hem ter hand wordt genomen, om zoodoende voor de toekomst een niet te versmaden bedrag in de berooide kas van het indische rijk te kunnen storten.

West-Indische Berichten.

Suriname. De coulante wijze waarop onlangs van de zijde van Nederland aan de fransche eischen in zake het guyanasche grensgeschil werd tegemoet gekomen, schijnt in Engelsch Guyana aanleiding te hebben gegeven tot den wensch om ook eens een bodje te wagen, waarbij echter, wat niet al te dikwijls voorvalt, een engelsch koloniaal blad onze zijde koos, zooals uit de volgende aanhaling, met daarbij gegeven toelichting van de *Suriname* blijken moge:

„*The Argosy* schrijft: „Er is een misverstand ontstaan ten opzichte van de grens tusschen onze kolonie en Hollandsch Guyana.

Men meent dat aanwijzingen van goudrijkdom aan de Corantijn het van belang maken, dat de grens definitief wordt vastgesteld, voornamelijk daar de vraag zich kan voordoen of hetgeen nu als de bovenloop der Corantijn beschouwd wordt, inderdaad deel van die rivier uitmaakt.

Nu is er geen twijfel ten opzichte der grensscheiding tusschen onze kolonie en Hollandsch Guyana. Vóór 1800 was de grens van Berbice, de Duivelskreek. De Gouverneurs, die over de beide koloniën in 1800 het bewind voerden, troffen echter een overeenkomst, waarbij als grens der kolonie Berbice vastgesteld werd, de westelijke oever der Corantijn. Al de eilanden, in de Corantijn gelegen, vielen daarbuiten en zijn altoos erkend als tot de kolonie Suriname te behooren.

Aan deze overeenkomst hebben de Gouverneurs der respectieve kolonie's zich steeds gehouden".

Zooals uit het bovenstaande blijkt, vindt *the Argosy* de meening van sommigen in Br. Guyana, dat de grensregeling tusschen die kolonie en Suriname moet geregeld worden, ongegrond. Inderdaad is dit het geval. Begeerigheid — *the Argosy* laat het ons merken — naar het mogelijk aanwezige goud, schijnt hier een kwestie te willen opwerpen, van den aard als de toenmalige Lawa-kwestie.

Even ten Z. van de *Frederik-Willem-IV*-watervallen ontstaat de Corantijn, uit twee armen, de Nieuwe Rivier en de Coeroeni, welke laatste het Oostelijkst gelegen is en dus als de bovenloop der Corantijn beschouwd, onze kolonie een groote lap lands zou doen verliezen. Hiervan kan echter geen sprake zijn.

Wel is waar zijn er geen vastgestelde regels om den bovenloop van een rivier te bepalen, doch in de praktijk wordt van twee armen altijd de grootste als Moederrivier beschouwd. De Nieuwe Rivier (New River) is nu de grootste der beide armen, waaruit de Corantijn voortvloeit en bijgevolg de grens van Suriname."

Met de middelen wil het nog maar steeds niet naar wensch gaan; wel zijn er enkele verblijdende teekenen, zooals de meerdere opbrengst van de geneeskundige behandeling, en van de belasting op goud, welke laatste in de eerste vier maanden van dit jaar *f* 10.000 meer deed inkomen dan in het overeenkomstige tijdvak van 1904 en *f* 4000 meer dan het éénderde der raming voor 1905 aanwijst. Wel brachten de koloniale spoorwegen tot einde April al bijna evenveel op als voor het heele jaar werd geraamd, maar de invoerrechten, de *backbone* van Suriname's inkomsten, bleven weer einde April met *f* 34000 beneden het één derde.

Onder de meevallertjes behoort nog de hondenbelasting te worden genoemd, die van 1 Januari tot 1 Mei reeds *f* 2078 opbracht terwijl voor het heele jaar slechts *f* 1300 was gerekend.

Curaçao. De nieuwe postspaarbank blijkt wel in een gevoelde behoefte te voorzien. Aan de *Amigoe* ontleenen wij, dat de maand Mei, de eerste harer werking voor die instelling goed heeft ingezet. Er werden nl. ... boekjes uitgegeven, terwijl het ingelegd bedrag een ... aanwees van nagenoeg *f* 11.500. Genoemd blad schreef naar aanleiding hiervan: „Deze eerste opgave is buitengewoon medegevallen, de gegevens zijn echter te gering om er reeds een besluit uit te trekken. Wij weten namelijk, dat in de buitendistricten en op de eilanden het bestaan der postspaarbank nog niet is doorgedrongen en het groote nut daarvan zeker niet voldoende wordt begrepen. Hopen wij dat binnenkort het nut dezer instelling voor een ieder duidelijk worde bewezen."

Kan Curaçao dus tevreden zijn met zijn postspaarbank, minder tevreden zullen de arbeiders uit de kolonie aan den surinaamschen spoorweg zijn over de wijze, waarop hun particuliere belangen behartigd worden, zooals uit het volgende blijken moge:

Men schreef van Bonaire aan de *Amigoe*:

„Een zeer raadselachtige, hoogst betreurenswaardige vertraging heeft er plaats met de geldverzendingen der werklieden onzer kolonie in Suriname aan hun familieleden. Niettegenstaande allen reeds in de eerste dagen van Maart daar aan het werk waren, en volgens contract 2 *maanden later*, aan hun families, die daartoe gemachtigd waren, gelden konden verzonden worden, heeft er tot nu toe nog geen uitbetaling aan hun familieleden in onze kolonie plaats gegrepen. Verleden jaar begon de eerste uitbetaling zeer correct, juist twee maanden na de aankomst dier arbeiders in Suriname. Nu is er reeds 1½ maand langer verloopen, de werkelijk noodlijdende families zitten reeds 3½ maand te hunkeren naar het beloofde geld, en er komt niets. Er hapert wat aan. Aan wien de schuld?

Blijkbaar niet aan het Bestuur onzer kolonie. Dit zegt, hier tot nu toe geen kennisgeving noch machtiging, noch betalingslijsten ontvangen te hebben. Evenmin schijnen de werklieden de schuld te dragen. Want allen, althans van Bonaire, hebben vóór hun vertrek den ontvanger alhier gemachtigd 5, of 10 of meer gulden 's maands aan hun resp. families uit te betalen. Bovendien bevreemdt het dezen werklieden, gelijk uit hun brieven blijkt, dat hun families nog geen cent ontvangen hebben, zelfs hadden zij aldaar onder elkander 't plan gevormd, *en corps* daarover bij het bestuur in Paramaribo hun beklag in te dienen. De schuld ligt dus blijkbaar bij de directie van den spoorweg of bij het Koloniaal bestuur in Suriname. Doch moet dat zoo blijven? Is daar niets aan te doen? Moeten door een nalatigheid van het Surinaamsch bestuur zoovelen onzer inwoners gebrek lijden? Want op Rincon b. v. wordt op het oogenblik werkelijk honger en gebrek geleden. De oogst is totaal mislukt. Werk is er volstrekt niet. De dividivi is nog niet rijp. 80 families van Rincon, wier zonen of vaders in Suriname werken, smachten naar het geld.

Velen hebben reeds zooveel schulden gemaakt op dat geld, dat zij bij de winkeliers geen crediet meer krijgen.

Het is te hopen, dat nu *zeer spoedig* dit geld komt."

De Madoerees en zijn wapens.

Aan een opstel in het *Weekblad voor Indië* van den heer *J. Th. Petrus* danken wij eenige hoogst belangrijke bijzonderheden over den Madoerees en zijne wapens, waaraan wij het volgende ontleenen.

In taal, karakter, levenswijze, zeden en begrippen onderscheidt zich de Madoerees in zoo groote mate van zijne naburen, dat de etnografen niet tot eene conclusie zijn kunnen komen omtrent de oorspronkelijke herkomst van het volk, dat bezig is door zijn energie en ondernemingsgeest Java's Oostkust geheel en al te heroveren, den Javaan langzaam maar zeker voor altijd daaruit verdringend.

Onbewust rekenend op zijn karaktereigenschappen: onafhankelijkszin, durf en energie, heeft de Madoerees zich met onstuimigheid geworpen in den struggle for life en daarin met gemak de overwinning behaald op den zachtzinnigen en timiden Javaan, die passief als hij is, al dadelijk niet bestand bleek te zijn tegen de ontwikkelde kracht van den indringer, die met eene vrijpostigheid indruischend tegen de aloude knellende javaansche adat, zich overal krachtig op den voorgrond ging stellen en elke gelegenheid aanpakt om den oorspronkelijken bewoner het werk uit de hand te nemen.

Behalve in de taal, hoewel doorspekt met javaansche en maleische grondwoorden, doch met zéér typische uitspraak en intonatie en het karakter, bekend als luidruchtig en zeer prikkelbaar, wijkt het madoereesche volk op vele punten van het javaansche af, al was 't alleen in de eigenaardige volksgebruiken en instellingen.

Zoo is de *haardracht* anders. De adel, die nog niet zoo lang geleden het haar op javaansche wijze, dat is lang, liet groeien, is sedert, naar men zegt, het voorbeeld volgend van een der vroegere Panembahans of Sultans, er toe overgegaan het zoo kort mogelijk weg te knippen. Conservatieve desalieden daarentegen laten het tot over den nek groeien en snijden het later dan recht af. De hoofddoek wordt altijd losjes gewonden, 't achterhoofd vrijlatend. Officieren en manschappen der barissans dragen geen hoofddoek.

Eigenaardig is ook de gewoonte der vrouwen om alles op het hoofd te dragen (*so-oen*); een flesch, een theekopje, heele gevaarten van allerhande eet- en koopwaren worden met aangeboren slag op 't hoofd gebalanceerd. Opvallend is verder 't gebruik van enkelringen door vrouwen en halfwassen jongens, dat waarschijnlijk uit den Hindoetijd dagteekent.

Daarna wijst schrijver op de veeteelt en den veehandel (van eigenlijke veefokkerij met selectie geen sprake), die daar op zoo groote schaal worden gedreven, als misschien nergens anders in onzen Archipel.

De Madoerees is evenwel van huis uit geen landbouwer. Het avontuurlijke trekt hem te veel aan, dan dat hij zich uitsluitend tot den landbouw zou willen bepalen.

Zijn eigenaardige behoefte aan actie doet hem daarbij zonder bezwaar ver van honk trekken, niet alleen als visscher, die verre tochten onderneemt tot aan Bandjermasin, Banka en de Molukken, doch ook als werkzoekende op elk gebied, als handelaar in alles en nog wat.

Zijn impulsieve aard, waarschijnlijk gelegd door een trekkend vóór-volk van zeevaarders en roovers, van visschers en handelaren, maakt hem wars van langdurige rust op eigen grond, stuwt hem voort en doet hem en masse uitzwerven naar vreemde landen.

De geschiedenis der vorstenhuizen van Bankalan en Soemenap leert, dat sedert overoude tijden de Madoereezen betrekkingen hadden aangeknoopt en onderhielden met Makassaren en Boegineezen, met wie zij eendrachtelijk, en herhaaldelijk met succes, ten strijde togen tegen Mataram en de Compagnie.

Na de verovering van Madoera in 't begin der 17e eeuw door Soenan Agoeng van Mataram, liet deze een der weinige overgebleven vorstentelgen, onder den titel van Pangeran Tjokroningrat, als vazal van Mataram te Sampang het bewind voeren over het eiland.

De tegenwoordige regent, diens wettige afstammeling, heet Pangeran Tjokro Adiningrat.

De eerste, die onder den titel van Panembahan Madoeratna (de weduwe van den laatste Panembahan van Madoera woont nu nog te Bankalan en draagt den wettigen titel van Ratoe Madoeratna) het land bestuurde, was een afstammeling van genoemden Tjokroningrat, de bekende Troeno Djojo, die ter bekrachtiging van een verbond met de Makassaren gesloten, zijne dochter ten huwelijk gaf aan hun meest invloedrijken vorst Kraëng Galesoeng. In eendrachtige samenwerking werd door vereenigde benden de geheele N. O.-kust van Java onveilig gemaakt en brandschatten zij zelfs Grêsik en Soerabaja, terwijl later, na de mislukte pogingen van de Compagnie om die stroopende benden van zeeschuimers te verdrijven, Demak en Semarang in hunne handen vielen en zij door afgezanten hun invloed zelfs in Cheribon en Krawang trachtten te vestigen.

Sportliefhebber in de hoogste mate, opgetogen als hij kan deelnemen aan stieren-races (kerappans), hanen-, krekel- en kwartelgevechten (adoean), hazardspelen (oekik, enz.), ook aan races van kippen, die in zee worden losgelaten en om 't hardst weer naar land moeten zwemmen, — als hij kan meedoen aan wajangvertooningen, tandakpartijen, vooral met »sêlawaddans«, (Java beksa) jongens, die geheel en al de rol vervullen van publieke danseressen, is hij bovendien, typisch verschillend van den Javaan, vaak liefhebber van sterken drank (toewak), waardoor zijn bloed, dat toch al abnormaal hoog van temperatuur is, bijzonder snel aan 't gisten raakt.

Zoo'n avontuurlijk en vechtlustig volk heeft natuurlijk een groote verscheidenheid van wapens, zoo noodig voor den aanval als voor zelfverdediging. De madoereesche desa's zijn geen complexen van aan elkander grenzende woonerven; de woningen staan in 't binnenland verspreid, omgeven door flinke lappen bouwgrond en daarvan gescheiden door stevige bamboe-ori-paggers.

Ten einde misbruik van die wapens tegen te gaan, werden in de laatste tientallen van jaren (sedert 1864) krachtige maatregelen genomen, om het dragen daarvan in 't openbaar zooveel mogelijk te beperken, door dat alleen toetestaan aan ambtenaren, hoofden en aanzienlijken.

Eene opsomming en beschrijving van die wapens, waarvan eene collectie van daar uit naar de tentoonstelling (z. g. passar malem) te Soerabaja is gezonden, volgt thans.

Van de *zéér oude wapenen* kunnen genoemd worden: *het blaasroer* (soempittan), waardoor met groote kracht en juistheid pijltjes met ijzeren punten worden geblazen. Verder de nu in 't geheel niet meer voorkomende *pijl en boog* (panah en kandiba), en de *slinger* (semban), welke laatste door den knal, dien hij op 't oogenblik, dat de steen er uit vliegt, moet veroorzaken, nog gebruikt wordt om varkens te verjagen uit den aanplant.

Van de *oude vuurwapenen* (sandjata apoj) worden genoemd *kanonnen* (léla), zoowel groote als zeer kleine, die nu nog veel worden aangehaald en verbeurdverklaard; *donderbussen* (doerboes) van koper of ijzer, met wijde trompetvormige monden, *pistolen* (pèstol) van zeer oud maaksel en *voorlaad- en vuursteen-geweren* (bedhil). Vooral van vuurwapens is de Madoerees een groot liefhebber, het kruit en de projectielen maakt hij zelf, ook de wapens slaat en timmert hij vrij makkelijk van een stukje pijp, ja zelfs van een soliede Beaumont-patroonhuls, in elkander, en klaar is hij om zijn vijand naar betere gewesten te doen verhuizen.

De tegenwoordig nog vrij veel voorkomende *blanke wapens* worden daarna groeps- en types-gewijze behandeld en daarvan de verschillende variëteiten opgenoemd, die evenwel dikwijls afwijkende plaatselijke benamingen hebben.

In de eerste plaats wordt genoemd de *tjalok*-groep waarvan het type is: lang binnenwaarts gekromd slagwapen met eene verbreeding in het midden, de »taboeq« (buik).

De groote zware soorten hebben een lang handvat, daar ze met beide handen moeten worden omvat. Deze slagwapens worden vaak met ijzer-»pamor« (vermengd met oud staal) zoodanig bewerkt, dat het lemmer overlangs loopende breede strepen vertoont, terwijl het handvat, gewoonlijk van hout, versierd met koperen spijkertjes, en voorzien van kwastjes, dikwijls zeer fraai is uitgesneden en geverfd of met »djingoh« (aniline) gekleurd.

De voornaamste soorten zijn de *djalok-boeloe-adjam* (kippeveer), lang en aan 't uiteinde eenigszins gekruld, de *tj. ardas, montor* en *djanggar* (hanekam), alle drie met eigenaardig uitgesneden en uitgeslagen lemmer-rug, waardoor het wapen een uitdagend voorkomen heeft als de kop van een kemphaan. Van de drie laatste soorten bestaan tallooze vormen met kleine afwijkingen, doch dezelfde namen.

Verder de *tj. tjakkong* meer sikkelvormig en vervaarlijk groot, de *tj. tjladek*, de *srèsèjan* en de *lar-olarran*, de twee eerstgenoemde lang (tj. landjang) met kleine vervormingen, de laatste lang en smal met een flauwe kromming als slag.

De *tjalok-kembang taroj* (toeribloem) is een zeer eigenaardig en weinig voorkomend wapen, puntig uitloopend gebogen als de gewone tjalok en met een vrij breed slaglemmer, doch met dit onderscheid, dat het scherp aan den buitenkant is. De *tjalok manokkan* (vogel) en de *tjalok monteng* hebben een breeden slag, bij de laatste buikvormig; 't zijn korte kapmessen, die meer voor huishoudelijke doeleinden dienen.

Een ander type is dat der pèlongs, min of meer sikkelvormige wapens, doch zonder »taboeq« (buik).

De voornaamste soorten zijn de gewone *pèlong*, de *krotjokkan*, de *tjilangong* en de *larkang*, de laatste van vervaarlijke grootte. De krotjokkan is van denzelfden vorm, doch iets langer dan de tjlangong, terwijl de eigenlijke gewone pèlong meer gebogen is.

De slagwapens, welke niet tot één van beide voorgaande typen kunnen worden gerekend, zijn de *garbaj*, een zeer groot, aan 't uiteinde buitenwaarts gebogen en eenigszins gekruld slagzwaard, dat even als de »larkang« in de handen van den amokmakenden Madoerees een gevaarlijk wapen is. De *biris* heeft een eigenaardig gekromden klewangvorm en is gewoonlijk kleiner en lichter dan de garbaj. Verder kunnen onder de zwaarden genoemd worden de *blijjoe* en de *lameng*, naar gezegd wordt van Javaanschen oorsprong, terwijl de meer cosmopolitische *pedangs* sabels zijn van diversen vorm en grootte.

Van de *arits*, gewoonlijk grasmessen, heeft men eenige vormen, die weer dienst doen als wapen (sèkêp), zooals de *arèq-tjringin*, de *takaboewan*, de *djaddian* (afkomstig uit Djaddih) met rechthoekig omgebogen lemmer, de arèq-patêrongan (uit de desa van dien naam) met zwaar en tweesnijdend lemmer, terwijl de kêdeg eene grootere soort is.

De eigenlijke grasmessen (arêq), waarmede men elkaar vaak te lijf gaat, komen in zeer groote verscheidenheid voor; men heeft daarvan zoowel bijzonder groote als zeer kleine vlijm-scherpe exemplaren.

Van de *steekwapens* worden in de eerste plaats genoemd de beruchte *piso blati* of *lati*, van verschillende grootte en vorm. Het zijn dolken met krom en recht gevest, gestoken in een leeren scheede; elke koelie tracht er een bij zich te steken als hij uitgaat, ondanks verbod en straffen.

De meeste verwondingen worden daarmede toegebracht. De blati's van madoereesch maaksel zijn meer puntig uitloopend en met ingelegd of uitgesneden houten, beenen of ivoren handvat.

Een grootere soort dolk is de *piso-berang*, die nu weinig voorkomt.

Andere steekwapens zijn de *sondrik*, soms van zeer kleine afmetingen, de *badiq* en de *lortop*, de laatste meer een priem, plat, rond of kantig, verborgen in knuppels, stokken enz.

De *keris* wordt in de laatste plaats genoemd, daar 't meer als lijfsierraad dan als wapen dient en misschien van oud-javaanschen oorsprong is, hoewel ook door Makassaren, Balineezen en Madoereezen, v.n. door de aanzienlijken gedragen. Het lemmer is recht (sapokkal) of kronkelend (sampana) en bijna altijd met pamor-figuren versierd. »De wrongko" (brangkah) het bovendeel van de scheede, is òf „daoenan" op javaansche wijze fraai omgekruld òf gabèllan," eenvoudig recht, beide algemeen op Java bekende type-vormen; terwijl de eigenlijke scheede al dan niet met een „pendok" (buitenscheê) met goud, zilver of spinsbek, wordt overtrokken.

Het gevest (landian) heeft verschillende vormen en is evenals elders van gevlamd hout, been of ivoor en bij de gegoeden met edelgesteenten ingelegd. De »poesakakeris" wordt als gelukaanbrenger kort vóór den padiaanplant en vóór den oogst even op 't veld gebracht, een gebruik dat ook op Java voorkomt.

Van de *werpspietsen, pieken* en *lansen* kent men de volgende soorten: De saèngs zijn werpspietsen met een of meer weerhaken, z. a. de *panjatjak*, de *tjrèngtjèng* en de *djangke pottan*. Die zonder weerhaken heeten *lembings* met een plat en breed emmer. Saèngs en lembings zijn gevaarlijke wapens, die men met juistheid en kracht weet te slingeren. De meest bedreven vechtersbazen leggen eenige saèngs op den grond en werpen die één voor één eenigszins schuin opwaarts, ze vattend met de teenen. De punten zitten bij de saèngs niet vast in den steel, naar men zegt om bij 't missen, het uittrekken uit den grond voor de tegenpartij moeielijk te maken.

De lansen (tombak) zijn door hunne lengte als verdedigingswapen zeer gewild en treft men ze dan ook in vele huizen aan. Behalve voor vuurwapens hebben dieven daar 't meeste respect voor. De *binang* is een piek met bijzonder breed lemmer, terwijl de *tombak sapokal* een gewoon recht en de t. *sampana* een gekronkeld lemmer heeft. Is bij de saèngs, de lembings en binangs het lemmer nooit gepamoriseerd, van de tombaks is 't bijna altijd met dat nikkel-staal bewerkt en de dure exemplaren der aanzienlijken worden wel eens met goud belegd.

Van de *eigenlijke verdedigingswapenen* is het schild (tamèng) in onbruik geraakt, doch dient hier nog vermeld te worden de weinig voorkomende en typische *tjabang*, een vang- of pareerwapen, soms enkel bestaande uit een stalen drietand, een vork met stalen handvat, doch ook wel gecombineerd met een tweesnijdend kapmes. De in de schermkunst (maèn, mentjak) bedrevenen weten van zoo'n pareerwapen handig gebruik te maken, al zijn ze dikwijls tevreden met een houten knuppel (*gada*), een wapen, dat in groote verscheidenheid voorkomt en door reizende en trekkende Madoereezen wordt medegenomen.

Voornaamste inhoud van Nederlandsche Tijdschriften over Oost- en West-Indië.

Tijdschrift van het Bataviaasch Genootschap. 1905. Afl. 1.

Een beschreven koperen plaat uit de Lampongs, door Dr. G. A. J. Hazeu. — Aanteekeningen naar aanleiding van een bezoek aan den Boroboedoer, door E. F. Jochim. — De makara als haartressieraad, door Dr. J. Brandes (met platen). — Een Buddhistisch monniksbeeld, en naar aanleiding daarvan het een en ander over eenige der voornaamste mudrâ's, door Dr. J. Brandes (met platen). — Eenige opmerkingen op de Maleische taalstudiën van den heer Ch. A. van Ophuijsen, door A. F. von Dewall. — Een miskende Arabische palataal, door C. Snouck Hurgronje.

De Indische Gids. Juli 1905.

Eenige beschouwingen in verband met het huidige politie-vraagstuk, door D. J. Ruitenbach. — Brieven uit den zetel van het Khalifaat. VIII: Hoe de Khalief-Sultan den dag doorbrengt, door Moekhbir. — Dr. K. W. van Gorkom, over het dessabestuur op Java, een kwart eeuw geleden. — De toekomst van China. — Spoorwegen in Duitsche koloniën. Varia: Inlanders in Staatsbetrekkingen in Britsch-Indië. — Een oordeel over Hadji's. — Maandelijksche revue van Brochures, enz. door J. E. de Meijier. — Koloniale literatuur: Het Negerhollands der Deense Antillen. — Jaarboek voor Suikerfabrikanten op Java. — Bulletin van het Koloniaal Museum n°. 33. — *Wetenschap en industrie*: Het spoorwegbeheer in Algerië. — De groote zeeslang. — De geleidelijke ontraadseling der getijbeweging in de vaarwaters van Soerabaja, door J. E. de Meijier. — Maandelijksche bibliographie voor Oost- en West-Indië, door W. C. Muller. — Financieel overzicht.

De Indische Mercuur. 4 Juli 1905. N°. 27.

Woeste grondontginning, door v. G. — Over den stand van de caoutchouc-aanplantingen van het Boschwezen in Ned.-Indië in 1903. — Soekaboemische Landbouwvereeniging. — Uit Consulaire Verslagen. Smyrna. Melbourne. — Koloniaal Museum te Haarlem (vervolg). — Verslagen van Maatschappijen. Enz.

Weekblad voor Indië. 2de jaargang N°. 5.

Terreinverkenningen voor het Algemeen Nederl. Verbond, door F. P. H. Prick van Wely. — Het Duitsche imperialisme, door J. G. Doorman. — De heer J. Homan van der Heide over Siam, door E. E. A. van Heekeren (met afbeeldingen). — Niet-alledaagsche motorreis over Java, door W. van Delft. — Uit een militair klachtenboek. — Uit het donkerste Rusland, enz.

INTEEKEN BILJET.

De ondergeteekende
wonende te wenscht
donateur-trice / lid te worden der Vereeniging
„Oost en West" tegen een jaarlijksche
contributie van *f*
den 190
Straat of gracht. Handteekening.

Vereeniging OOST en WEST.
Afdeeling 's-Gravenhage.

Aan het **Bureau Laan van Meerdervoort 195,** zijn van **10—12** en van **2—4** uur, inlichtingen te bekomen omtrent de volgende personen die werk zoeken.
Men kan die inlichtingen ook per brief vragen aan den Secretaris der 3de Commissie den heer G. C. A. DE WITT, *Reinkenstraat n°. 16.*

Een dame voor het geven van les in de Maleische en Javaansche Taal.

Een Juffrouw voor Kinderjuffrouw.

Een Dame voor Juffrouw van Gezelschap of lectrice.

Een bekwame linnennaaister.

Vier jonge Dames die als Gouvernante naar Indië willen.

Twee geg. Ind. militairen voor oppasser, geldophalen enz.

Een Heer voor administratieve betrekking of magazijnmeester.

Twee Dames voor het maken van uitzetten (eene te Leiden).

Eene Dame voor onderricht in fröbelen en handwerken (heeft diploma).

Een gep. off. reeds eenige jaren in Indië werkzaam geweest, voor adm. betrekking.

Een geg. Ind. korpl. schrijver voor adm. betrekking.

Twee dames voor het geven van privaat en cursuslessen in talen en wiskundige vakken.

Een baboe om dadelijk met eene familie naar Indië terug te keeren.

Een geg. O. I. militair, jaren lang als facteur en in bibliotheek werkzaam geweest, voor magazijnsknecht, kantoorlooper. bode, concierge, opzichter, huisbewaarder enz.

Twee dames voor het geven van lessen in de fransche taal en conversatielessen, waarvan eene met diploma middelbaar.

Een oud-Offic. Art., leeraar in Wisk. voor het geven van privaatlessen tegen billijken prijs.

Eene Dame voor Zanglessen.

Een Heer voor Corrector aan eene drukkerij.

Drie Dames voor waarnemen van een huishouden.

Twee Dames om met eene familie op reis te gaan; waarvan de ééne Hollandsch, Duitsch, Fransch en Engelsch spreekt, hebben veel gereisd.

Een gep. sergt. maj., gehuwd, voor huisbewaarders, adm. betrekking, geldincasseeren.

Een jong Meisje om als kinderjuffrouw mede naar Indië te gaan.

Vier dames voor pianolessen.

TWEEDE BLAD van HET KOLONIAAL WEEKBLAD N°. 17, Donderdag 6 Juli 1905.

Van Vreemde Koloniën.

De Engelschen in Achter-Indië. We troffen ons in de *Nieuwe Cour.* den inhoud aan van een interview met den heer Homan van der Heide, waarin deze een vergelijking makende tusschen het optreden der Engelschen en dat der Franschen in Siam, aan de eersten zuiver commercieele doeleinden toeschreef, terwijl het den Franschen zuiver te doen is, om gebiedsuitbreiding te verkrijgen. Geheel juist kwam ons deze vergelijking van den heer van der Heide niet voor, wanneer we daarbij dachten aan de langzame, maar zekere uitbreiding van den rechtstreekschen engelschen invloed in het siameesch gedeelte van het schiereiland Malakka, waar b. v. nu reeds sedert 1 Augustus 1903 een engelsch resident, de heer Graham, zetelt, in naam aan den koning van Siam ondergeschikt, maar feitelijk de engelsche belangen dienende. Het is dit gestadig voorwaarts gaan van Engeland, het belang door Engeland gelegd op steeds meerdere diensten in Siam, dat in Frankrijk de vrees doet ontstaan, dat de siameesche bufferstaat tusschen de engelsche en fransche bezittingen in Achter-Indië geleidelijk geheel onder rechtstreekschen engelschen invloed zal komen te staan, waarom het gewenscht voorkomt, om voor het behoud van het bestaande de grenzen hiervan zoover mogelijk te verleggen. Het is dus als het ware een politiek van zelfbehoud, welke Frankrijk er toe dreef om bij de in fransche koloniale kringen voorziene verdwijning van den bufferstaat, zich ten minste de voorkeur te verzekeren op die deelen van het siameesche grondgebied, waar de bevolking in afkomst en zoo voorts overeenkomt met die van een der tot het indo-chineesche rijk behoorende gewesten, terwijl men in Frankrijk tevens er op uit is, te trachten zooveel mogelijk den steeds veldwinnenden politieken invloed van Engeland in de hoofdstad van den bufferstaat te neutraliseeren.

Of het voor het land in quaestie, van Siam zelf, wel wenschelijk zoude wezen, dat de fransche invloed den engelschen verdrong, is een andere vraag, die wij gereedelijk geneigd zijn in ontkennenden zin te beantwoorden.

Er heerscht in de fransche koloniale politiek nog te veel besluiteloosheid en stelselloosheid, in de hand gewerkt door den invloed, dien de binnenlandsche politiek ook te dien opzichte uitwerkt, terwijl de Engelschen weten wat ze willen, en naast hun eigen belang ook dat van de landen, waarover zij hun invloed uitstrekken, dienen. Dat de Franschen dit zelven inzien blijkt uit de zelfcritiek door fransche kolonialen op het koloniaal beleid van het eigen land uitgeoefend. Zoo trof ons ook de conclusie, door den heer Ch. Lemire getrokken uit het eerste jaarverslag van den heer Graham, waarvan in een land, waar nog in 1903, niettegenstaande de vorst het goede wilde, alles overhoop lag door den nadeeligen invloed zijner slechts op eigen voordeel beluste verwanten, niet veel goeds kan worden verwacht, maar dat, hoewel het met de, den Engelschen eigen wijze van zelfverheerlijking niet van overdrijving vrij te pleiten zal zijn, toch genoegzaam doet zien, hoe de engelsche resident niet zonder succes bezig is de verschillende diensten van het land te hervormen en hier geregelde toestanden te scheppen. De heer Lemire schreef dan:

»Men dient te erkennen, dat de heer Graham op verstandige, bekwame en vruchtbare wijze werkzaam geweest is. Hij heeft er in de eerste plaats zorg voor gedragen zich met de inlandsche autoriteiten te verstaan. Hij heeft dezen aan zijn arbeid verbonden, door hen daarbij belang te doen hebben. Zoo hebben ook de Duff-Maatschappij (de Duff-concessie was de rechtstreeksche aanleiding tot de instelling van een engelsch bestuurstoezicht over Kelantan) en andere engelsche ondernemingen niet nagelaten om siameesche en maleische functionarissen te doen deelnemen aan opzet en voortgang harer werken. Er is in Siam geen enkele industrieele, handels-, zeevaart of landbouw-onderneming, waarin niet van de hoogste siameesche waardigheidsbekleeders, tot prinsen en zelfs prinsessen zijn geinteresseerd. Dat is een zeer treffende les voor ons. Het zijn voorbeelden, die deugdzaam gebleken zijn. Zoo behoorden wij in Indo-China te werk te gaan. Men zal ons tegenwerpen, dat de mandarijnen over geen voldoende middelen beschikken, noch ook veel voor zaken-doen gevoelen. Het zou een groote dwaling zijn te gelooven, dat de groote mandarijnen geheel ontbloot zouden zijn van pecuniaire middelen. In elk geval echter beschikken zij over een grooten invloed en deze heeft ook zijne waarde. Dáár heeft men nu een machtig middel om de inlandsche notabelen voor onze ondernemingen te interesseeren. Het is niet voldoende aan deze notabelen een grooter aandeel te geven in het bestuur van het land, men behoort hun ook in hooge mate de gelegenheid te geven om deel te nemen in de zaken, opdat zij hiervan het doel en de strekking begrijpen en met ons en door ons daaruit voordeelen trekken, welke ons hun hartelijke medewerking zullen verzekeren.»

Amerikaansche spoorwegplannen voor de Filippijnen. Wanneer we zoo af en toe waarschuwen tegen de strekking om, wijl het amerikaansche volk nu eenmaal 'n practisch volk bij uitnemendheid is, alles wat de Amerikanen doen, dus ook op koloniaal gebied te verheerlijken, wil dat niet zeggen dat broeder Jonathan onzes inziens op bedoeld gebied heelemaal niet in aanmerking komt om als voorbeeld in dit of dat opzicht te dienen. Maar we hebben er in Holland zoo'n handje van, om wanneer ons hier of daar iets bij de buren opvalt, wat ons ook wel lijken zou, op eens met minachtend neusoptrekken voor den eigen inboedel op buurmans spulletje te wijzen, dat de aandacht dusdanig trekt, dat het deze afleidt van allerlei onhebbelijkheden en ongerieflijkheden er om heen.

Wanneer b. v. in Fransch Congo, dat zijn heele inkomsten of zoowat negen tienden uit de caoutchouc trekt, een school wordt opgericht, waar inlanders instructie krijgen, wat inzameling van het product en zoo meer betreft, zijn we dadelijk geneigd, en we doen het ook! uitteroepen: »Wat in Fransch Congo mogelijk is, kunnen wij toch ook wel doen?«

Wanneer in Engelsch Indië millioenen acres geirrigeerd worden in schaarsch bevolkte streken, waar tengevolge van terreinomstandigheden de aanleg goedkoop is en de schatkist er op die manier een aardige winst uit trekt, maar millioenen en millioenen acres, in streken, waar hongersnood telkens dreigt door overbevolking en herhaalde droogte, blijven zooals ze waren, omdat de aanleg er te kostbaar zou wezen, dan roepen onze irrigatiepropagandisten, met wie we overigens waar het 't eigenlijk doel aangaat, in koor instemmen, toch met edele verontwaardiging: »Gaat naar lord Curzon, en ziet hem irrigeeren« uit. Ze zien het ééne goede, maar bedenken niet, dat hierdoor zoo dikwerf wat beter is moet lijden. Doch omgekeerd wanneer we nu eens bij broeder Jonathan wat zien, dat ons aantrekt, sluiten *wij* de oogen niet maar houden die integendeel open tot eigen leering in een enkel opzicht.

Uncle Sam begrijpt dat voor de ontwikkeling zijner kolonie op de grens van Chineesche Zee en Zuid Zee spoorwegen brood-noodig zijn. Wij begrijpen dat ook voor onze koloniën en met name voor onze indische buiten-bezittingen, maar terwijl het bij ons bij plannenmaken blijft omdat we nu eenmaal bij staatsaanleg zweren en de staat niet over de noodige fondsen beschikt, wordt ginds aangepakt.

De meest democratische Unie heeft wel het geld maar niet den lust om, al ware het ook maar in hare armlastige kolonie, het spoorwegverkeer voor den Staat of voor de kolonie te monopoliseeren. Maar spoorwegen moeten er zijn. Het particulier initiatief, waaraan de zaak tot nu toe werd overgelaten, liet zich onbetuigd. De Amerikanen wisten er raad op. Ze moedigden het particulier initiatief aan door aan de kolonie met recht van verhaal op het moederland, toestemming te geven, om ten behoeve van spoorwegaanleg de rente te waarborgen van een aanlegkapitaal van hoogstens 30 millioen dollars.

Den 15en Mei ll. is nu een inschrijving geopend voor den aanleg van een tiental lijnen *en bloc* of ieder afzonderlijk: eene van Dagoepan naar Laoag; eene van San Fabian, in de provincie Pangasinan, naar Baguio, de zomerresidentie van het bestuur; eene van Cabanatoean over den Caballo-Pas naar Aparri; eene van Manilla naar Lucena en van hier naar Batangas eenerzijds en Santa Cruz, in de provincie Laguna anderzijds; eene van Nueva Caceres naar Tabaco en Coal Harbor, deze alle op het hoofdeiland Luzon; eene van Iloilo naar Capia op het eiland Panay; eene van Escalante naar San Juan de Ilog op het eiland Negros; eene van Danoa door de stad Cebu naar een punt 20 mijlen verder zuidelijk op het eiland Cebu; eene van Tacloban op het eiland Leyte noordelijk tot Carigara en in zuidelijke richting tot ongeveer 30 mijlen van Tacloban; en eene van een punt nabij de monding van de Gandara dwars door het eiland Samar naar de stad Wright.

Het is het idee dat dit spoorwegplan, hetwelk 1056 mijlen omvat in vijf jaren tijds zal worden voltooid. Een der voorwaarden van inschrijving is dat twintig percent van het geheel in 18 maanden tijds na de toewijzing zal zijn voltooid, en verder telken jare 1/5 deel zal moeten gereed komen.

Naar gelang van de inschrijving zal de bestaande spoorweg Manilla—Dagupan hetzij door de inschrijvers overgenomen kunnen worden, of wel kan ter voltooiïng van het nieuwe net voor Luzon eene nieuwe lijn evenwijdig aan de bestaande maar op genoegzamen afstand om hieraan het verkeer niet te onttrekken, worden aangelegd. Deze is niet onder het hiervoren aangegeven cijfer van 1056 mijlen begrepen.

Van de spoorwegen zal gedurende de eerste 30 jaren ½ percent van de bruto-verdiensten moeten worden afgedragen; in de volgende 50 jaren 15 percent, terwijl daarna de belasting zal worden vastgesteld door het bestuur der Filippijnen.

Ten einde eenige zekerheid te hebben dat men met ernstige inschrijvers te doen heeft, moet de inschrijving voor het geheele plan vergezeld gaan van de aanbieding van een gewaarborgde cheque voor een bedrag van 500.000 dollars, terwijl elk bod voor den aanleg van een enkele lijn een cheque moet bevatten, ten bedrage van 100.000 dollars.

Het bestuur behoudt zich het recht voor, alle inschrijvingen te verwerpen. Deze zijn opengesteld voor burgers of corporatiën van de Vereenigde Staten of de Filippijnen. Eveneens behoudt het bestuur zich het recht voor om de plannen van eenige lijn te wijzigen. De spoorwijdte moet voor alle dezelfde zijn, behalve voor de lijn naar Baguio, waarvoor eene andere dan de normale wijdte, 42 of 56½ engelsche duim, mag worden aangenomen.

Overigens zullen de voorwaarden der inschrijving onzen lezers maar matig belang inboezemen. Doel was slechts aan te toonen, dat het amerikaansch bestuur den spoorwegaanleg niet tot het hoofdeiland beperkt wil zien, maar voor de vijf belangrijkste eilanden naast Luzon een stamlijn in het leven wil roepen, een plan, waarin het particulier initiatief, met het oog op de te verleenen waarborgen, niet zal nalaten zich werkdadig te betuigen.

Europeesche nederzettingen in Centraal-Afrika. Sir Charles Elliot de vorige bestuurder van Engelsch Oost-Afrika, die het met zijn chef, den minister van buitenlandsche zaken, lord Lansdowne, tot wiens ressort de protectoraten behooren, aan den stok kreeg over de voorgenomen vestiging eener joodsche kolonie in zijn gewest, is zeer enthusiast over de toestanden in Centraal-Afrika, met het oog op de vestiging van europeesche kolonisten. In zijn jongste werk over het oost-afrikaansch protectoraat, schrijft de heer Elliot van de Kikoeyoe-heuvels in de buurt van Nairobi sprekende, als volgt:

„De vlakten voor de heuvelrij hebben dat grootsche karakter, dat aan alle groote open ruimten eigen is, maar het boschterrein op den achtergrond levert een eindelooze opeenvolging van landschappen, die de vergelijking kunnen doorstaan met de mooiste parken in Engeland. Het is juist dit gedeelte van het Kikoeyoeland, dat het meest schilderachtig deel is en tevens het best geschikt voor den aanleg van hoeven, daar het bouwland naast weivelden omvat en het oog aangenaam aandoet door een afwisseling van bosschen en open ruimten."

Dit district wordt nu reeds door blanke kolonisten bevolkt, maar het is niet het eenige terrein, waar dezer vestiging mogelijk is. Het voor Europeanen bewoonbare plateau strekt zich over eene breedte van omstreeks 300 mijlen in de lengte uit over duitsch en portugeesch grondgebied tot in Rhodesië.

Deze hoogvlakten zijn slechts spaarzaam bevolkt, wijl de negers zich veel meer op hun gemak voelen in het voor hen lekker, warm strandklimaat, waar ze zich niet behoeven te bekommeren om de zorg voor kleeding. Die terreinen bieden echter volgens den heer Elliot den europeeschen landbouwer een ideale gelegenheid tot vestiging aan. Van onbemiddelde kolonisten meent hij evenwel, dat men het niet hebben moet. Het best komen zijns inziens voor vestiging in aanmerking jonge landbouwers, die over een kapitaal van 300 tot 1000 ponden sterl. kunnen beschikken.

De pest in Engelsch Indie. De *Lancet* bevatte onlangs een schrijven uit vorengenoemde kolonie, waarin op bittere wijze den staf gebroken werd over het optreden der autoriteiten, die nu millioenen menschen aan de zoozeer gevreesde ziekte bezwijken, er eindelijk toe overgaan om drie bacteriologen uit te zenden.

Zelfs een zoo regeeringsgezind blad als de *Times of India* kon niet nalaten te wijzen, op het verschil in appreciatie ten opzichte van de duizenden, die bij de jongste aardbeving omkwamen, en van de tallooze menschenlevens, welke door de pest worden weggerukt:

„Drie millioen menschen in twee jaren tijds in Indië door de pest weggevaagd." Plaats, schreef genoemd blad, deze vreeselijke mededeeling op de muren van het londensche stadhuis, en misschien zou het de aandacht trekken. Maar wijl het decimeerend-proces over wijde streken zich heeft uitgestrekt, het zich afspeelt in de dorpen, en het weinig opzien wekt behalve wanneer men het totaal-cijfer der slachtoffers in aanmerking neemt, maakt de publieke opinie er zich niet warm over. Toch is de pest een der meest gewichtige factoren, waarmede heden ten dage in Indië moet worden rekening gehouden."

Het blad meent evenwel dat noch der regeering, noch eenige andere autoriteit een verwijt kan treffen bij al hetgeen is beproefd. Toch vraagt het ten slotte, na er op te hebben gewezen, dat de inenting, waartegen zich evenwel de bevolking uit godsdienstige overwegingen verzet, proefondervindelijk goed gebleken is, of de regeering niets meer doen kan voor de, aan hare zorg toevertrouwde stervende millioenen. Het blad meent dat men wel zal doen met nog eens na te gaan, of het niet nog mogelijk zou wezen, om de inboorlingen te bewegen zich vrijwillig aan de inenting te onderwerpen. Het is evenwel de vraag of de regeering, wanneer de gewenschte uitkomst zou zijn bereikt, in staat zou wezen aan de vraag te voldoen. Het Parel Laboratorium kan maandelijks 300000 doses van het heilserum afleveren, en het heeft allen schijn, dat de ziekte weldra in een zelfde tijdruimte een even groot aantal slachtoffers eischen zal.

Eene verlofreis.

III

Indrukken en Beschouwingen.

Scheepvaarttoestanden, Reederijen, Vertrek van Singapore, Hongkong, Piek, Haven Shanghai.

De 20e was onze groote dag; den avond te voren was het stoomschip „Ziethen" van de Noordduitsche Lloyd binnengekomen en zou op genoemden datum zijne reis voortzetten naar Yokohama. Naar aanleiding der mededeeling van den Nederlandschen consul-generaal, dat er in 't jaar 1903 niet minder dan 1200 keeren een nederlandsch schip — niet 1200 nederlandsche schepen — op de reede van Singapore had gelegen en dit getal hoogstwaarschijnlijk in 1904 zoude stijgen, wordt het volgende medegedeeld:

Die Lloyd werd in 1857 opgericht met een grondkapitaal van 3 millioen thaler gouds en als naamlooze vennootschap geconstitueerd; in 1858 voer het eerste stoomschip „Bremen" naar New-York. In 1865 begon na de beëindiging van den burgeroorlog het vervoer van landverhuizers zeer toe te nemen en kon op het einde van dat jaar een dividend van 15 pct. worden uitgekeerd n.l. pl. m. 570.000 thalers. In 1867 begon de wekelijksche dienst met 8 stoomers, 20 pct. dividend werd uitgekeerd en werd zij met het mailvervoer door den amerikaanschen postmeester-generaal belast. In 't voorjaar 1866 werd de lijn naar Baltimore geopend. Na den oorlog met Frankrijk werd in 1872 het nieuwe droogdok in gebruik gesteld; daarna kwamen ook tengevolge van den oorlog moeielijke tijden, welke men door groote geestkracht gelukkig te boven kwam en die den ondernemingsgeest niet verzwakten. In 1876 werd een maandelijksche dienst geopend via Antwerpen en Lissabon naar Zuid-Amerika, n.l. Brazilië en Laplata, welke in 1878 werd veranderd in een halfmaandelijkschen, beurtelings naar Brazilië en Laplata. In dat jaar werd ook besloten snelstoomers in te voeren, in staat om gemiddelde snelheden van 16 mijl per uur te maken in plaats van 8 en 12, zooals tot dusverre; de eerste snelstoomer werd in 1881 in dienst genomen en van 1883 af een wekelijksche snelvaartdienst begonnen, waarover men 8 à 9 dagen deed. Bij het 25-jarig bestaan in 1882 beschikte men over 98 schepen met 104000 registerton totaal inhoud en nam de Lloyd na ééne engelsche en twee fransche maatschappijen de vierde plaats in onder de stoomvaartmaatschappijen der wereld en werd zij al meer en meer zoowel door Amerika als Duitschland met het postvervoer begunstigd; in 1882 werd reeds een opzienbarende spoedreis van 8 dagen 1 uur heen en 7 dagen 20 uur terug gemaakt. In 1884 werd eene leening van 12 millioen mark gesloten en twee snelstoomers van 17 mijl, twee jaar later drie van 18 mijl en tusschen 1887 en 1890 nog vier andere snelstoomers in dienst gesteld; dit ging gepaard met den bouw van tal van andere schepen, voor vracht- en personenvervoer op groote schaal geschikt. In 1885 werd het verdrag met het Duitsche rijk voor de inrichting van poststoomvaartlijnen naar Oost-Azië en Australië gesloten, onder toekenning van een jaarlijksche subsidie van 4 millioen mark uit Rijksmiddelen. Tot eene leening van 20 millioen mark werd voor dat doel besloten en de voorbereiding voor eene hoofdlijn naar China met zijlijnen naar Japan en Korea, eene hoofdlijn naar Australië met zijlijnen naar eenige Zuidzee-eilanden en een hulpdienst van Triëst naar Alexandrië bewerkstelligd; in 1886 werd de postdienst naar Oost-Azië en Australië geopend. In 1891 werd de zeepostdienst met brievensorteering gedurende de reis tusschen Europa en Amerika gecreëerd en ook een sneldienst geopend tusschen Genua en New-York.

Ongeveer in 1894 werd de dienst van de poststoombooten gewijzigd, o. a. een tweemaandelijksche boot van Singapore over Batavia naar Nieuw-Guinea vastgesteld, welke ook zeer winstgevend bleek. In 1892 werd het eerste dubbelschroefschip in dienst gesteld, in 1894 volgden twee andere en daarna in hetzelfde jaar twee rijkspoststoomers en in dat jaar werden ook drie schepen verlengd. In 1895 werd begonnen met een type van schepen van 10 à 12000 ton, de z. g. Barbarossaklasse en in 1902 waren er tien van voltooid met speciale inrichting voor een groot passagiers- alsook goederenvervoer, in geheel afzonderlijke ruimten. In 1900 werd begonnen met een halfmaandelijksche dienst van de postbooten naar Oost-Azië met verhooging der rijkssubsidie en tegelijk kwam men met de Hamburg-Amerikalijn overeen, dat zij onder opperleiding van de Lloyd voor dat doel ook eenige schepen zou aanwijzen, terwijl men ook gezamenlijk zou beginnen te drijven een vrachtdienst met groote schepen, tot welk einde de Hamburgers alle schepen der Kingsinlijn hadden opgekocht. Die dienst is een tegenvaller gebleken, wat betreft een viertal van de genoemde 11000 tonsbooten; deze leverden verlies op, men nam ze uit de Oost-Aziatische vaart, en kwam, ter voorkoming van een noodeloos gespannen, uit onderlingen afgunst voortkomenden geest, tusschen de twee groote maatschappijen overeen, dat de Lloyd van af 1904 zijn hoofdzaak zou maken van personen- en mailvervoer, de Hamburgers van goederenvervoer, aldus elk anders gebied vrij scherp in der minne afbakenende.

Van groot belang voor Indië is echter de maatregel, waardoor in 't begin van 1900 door dit lichaam alle schepen, n.l. 26 toebehoord hebbende aan twee engelsche lijnen en van uit Singapore varende, werden verworven niet alleen, maar buitendien nog zoovele andere schepen, dat in 't jaar 1904 de vloot der kustscheepvaart naar Oost-Indië en China, met inbegrip van de in aanbouw zijnde, bestond uit 45 schepen; zij verbinden Singapore met Bangkok, Laboean-Manilla, Sandakan, Palembang, Pontianak; voorts Bangkok met Swatow-Hongkong, Laboean met Soeloe, Penang met Deli. Sinds 1899 is ook met de chineesche kustscheepvaart door de Lloyd begonnen en heeft zich sinds krachtig ontwikkeld. Hetzelfde geldt ook voor de vaart op de Yangtjekiang over Hankau tot bij Tjoengking, hetwelk sinds 1901 gemeenschappelijk met de Hamburgers geschiedt.

Men zat echter ook op de andere lijnen niet stil; in 1893 werd een nieuwe vrachtdienst naar New-York geopend, de z.g. »Rolandlijn« en de verbinding Genua—New-York uitgebreid. De lijnen naar Brazilië en Laplata werden elk veranderd in een halfmaandelijkschen en een speciaal Zuid-Braziliaanschen dienst opgericht van kustbooten. Ditzelfde zal ook van 1905 af geschieden met den Australischen dienst, daar deze wordt verdubbeld.

In 1897 werd de eerste dubbelschroefstoomer van zeer groote afmetingen n.l. 650 v. lengte in dienst gesteld, met eene gemiddelde snelheid van 23 mijl en 28000 paardekrachten en in 1900 gevolgd door een tweede, om in 1902 in de vaart te brengen haar grootste schip, een reuzenstoomer van de ontzaglijke lengte van 216 M., bijna 20000 ton inhoud, 40000 p.k., eene capaciteit voor 2500 personen en 23 mijl gemiddelde snelheid. Het ligt in de bedoeling een schip te bouwen met eene snelheid van 25 mijl, om n.l. een heelen nacht te kunnen uitsparen en bij dag te kunnen vertrekken en aankomen. Men heeft nog eenige typen, en van deze geheele series van stoomschepen gebouwd, van tusschen 7 en 12000 ton grootte, zoowel voor den dienst naar Noord- alsook Zuid-Amerika en Azië, waarbij de eischen van comfort, veiligheid, groot laadvermogen, o.a. voor vee en katoen, snelheid enz. werden gesteld. Een groot administratiegebouw is men bezig te Bremen op te richten en in 1899 werd een groot droogdok van 225 M. lengte geopend en een reuzenkraan van 150 ton in gebruik gesteld; behalve de beschreven lijnen heeft de maatschappij nog 5 europeesche lijnen en een talrijke rivier-scheepvloot op de Weser in handen.

Op 't einde van 1902 was haar kapitaal 158 millioen mark en bestond hare vloot uit 168 stoombooten, 2 zeilschepen (opleidingsvaartuigen), 155 lichters met een totaal tonneninhoud van pl. m. 585000. In de sinds 1892 verloopen 10 jaren heeft zij 200 millioen mark besteed aan den bouw van nieuwe schepen; haar geheele personeel te land en te water bedraagt 19000 man en ze bezit tal van gebouwen, stations, kolendepôts, pakhuizen, werkplaatsen, magazijnen voor proviand en scheepsuitrusting, Zij heeft voorts haar eigen station voor de beproeving van paraffine modellen, n.l. van schepen, welke men van plan is te bouwen en staande onder leiding van een speciaal scheepsbouwkundig hoofdingenieur en in 1900 zeilde voor 't eerst een opleidingsschip met 40 leerlingen, aanstaande stuurlieden en officieren uit, gevolgd door het tweede „kadettenschoolschip" in 1902, terwijl de vorming van mindere zeelieden op een speciaal opleidingsschip reeds in de pen is.

Dit vrij volledig en toch beknopt overzicht gaat vooraf, om de Nederlandsche reederij-toestanden te kunnen vergelijken, waarvoor de beschrevene in ons nationaal belang reeds sinds lang een voorbeeld hadden kunnen en moeten zijn. Bremen is eene oude zeehandelstad. Nederland is een niet minder oud zeehandelsland. Bremen kan terugzien op een glorieus tijdperk van bloei, dat echter 5 à 600 jaar geleden is, als deel van de machtige Hansa in de *Europeesche* wateren; Nederland kan hetzelfde veel completer doen, terugziende op zijn groot maritiem verleden als krijgsman en handelsheer op de wereldzee, over geheel Azië met de wereldmachtige Oost-Indische Compagnie als centraalkern en slechts ongeveer 200 jaar geleden (1600—1800); Bremen in deze eeuw een politiek en maritiem nagenoeg nietswaardige republiek, zonder eenig koloniaal bezit, zij 't ook een sinds zijne aansluiting eerst bij het Duitsche tolverbond, dan den Noordduitschen bond, maar vooral zijn opgaan in het Duitsche keizerrijk als bondsstaat sinds 1871, in aanzien zeer gestegen gemeenebest, met minder dan ¼ millioen inwoners; Nederland daarentegen eene mogendheid, eene monarchie, bestuurd door eene alom zeer geziene Koninklijke dynastie, in 't bezit van leger en vloot en als koloniale macht slechts door Engeland overtroffen, met 5½ millioen inwoners; Bremen wel is waar in het bezit van vele gefortuneerde, schatrijke patriciërs, van ondernemde energieke en verziende persoonlijkheden op commercieel, reederij en technisch gebied, maar met geen of slechts weinig beteekenenden geldhandel; Nederland met zijn spreekwoordelijken rijkdom in Amsterdam, van ouds in 't bezit van een van de eerste beurzen voor geld- en effectenhandel van Europa, dus absoluut kapitaalkrachtig en sinds de voltooiïng van den nieuwen Waterweg in het bezit van een haven, de zevende in de rij der wereldhavens, (Rotterdam) maar bovendien beschikkende over uiterst bekwame en superieure mannen, voor de beneden uiteen te zetten plannen vereischt en geschikt; Bremen, dat eerst laat, n.l. 16 jaar na opening van het Suez-kanaal, zijne Oost-Aziatische vaart zonder eenig politiek steunpunt in concurrentie met Engelsche en Fransche wereldlijnen begon, Nederland reeds dadelijk van dat kanaal kunnende profiteeren, met destijds nog veel zwakkere concurrentie, en als erkende heerscher over die prachtige reuzenjuweelen van sinds eeuwen gecultiveerde Soenda-eilanden, de bij uitstek gerechtigde en bevoorrechte drijver van de stoomvaart naar die streken; Nederland ten slotte in alle opzichten niet één, maar vele en soliede streepjes vóór hebbende op Bremen, geeft dus het schouwspel te zien van een versnipperd transoceanisch scheepvaartbedrijf, om eenige te noemen:

naar Indië: de maatschappij Nederland en de Rotterdamsche Lloyd.

in Indië: de Kon. Paketvaartmaatschappij.

naar Oost-Azië: de China-Japanlijn.

naar Amerika: de Holland-Amerikalijn en de Kon. West-Indische mail, met resp. 15, 15, 46, 3, 9, 15, totaal 103 schepen en 58700, 53400, 66000, 11600, 79000 en 16000, totaal 284700 ton; elk met zijn bestuur, met zijn raad van commissarissen, met zijn directeur-generaal, zijn president, zijne afzonderlijke administratie.

Alles jammer en betreurenswaardig en peuterig-klein: te betreuren om dat goede geld, dat goede personeel en materiaal, dat eene vergelijking met de beste niet-nederlandsche reederijen niet behoeft te schroomen. Wat een zeemansbekwaamheden, technische kunde van het machinekamer-personeel, welk een degelijkheid, zindelijkheid, regelmatigheid, comfort en behagelijke inrichting, goede keuken, goede schepen, kan men in gebruik zien bij die nederlandsche stoomvaartdiensten!

Wil men er op afgeven, dat de snelheid te klein is, de middelen om snellere schepen te bouwen of aan te schaffen zijn er; zoude men willen laken, dat het personeel niet voortvarend en gedisciplineerd genoeg is, ook dit kan met een weinig goeden wil en betere betaling verholpen worden, onze officieren zijn anders niet alleen goede zeelieden, maar ook hebben zij uitmuntenden slag, om met passagiers van allerlei rang, leeftijd, en geslacht en, door hunne talenkennis van diversen landaard, gemakkelijk en aangenaam om te gaan.

Het is waar, er worden thans meerdere commissarissen, bestuursleden en toezichtraders op 't eind van 't jaar gelukkig gemaakt, met een min of meer bevredigende, vaak ruime geldelijke uitkeering voor hunne niet altijd al te zware moeite, verantwoording en denkzorgen. Ook kan 't zijn dat één persoon in verschillende der genoemde lichamen fungeert, dat er onderling ook overeenkomsten enz. bestaan, maar dat alles neemt niet weg, dat men in het wereldverkeer en voor nederlandsche belangen in 't buitenland zes armzalig versnipperde, tot machteloosheid gedoemde maatschappijen heeft, welker wenschen òf vaak onvervuld moeten blijven uit gebrek aan middelen, òf naar welke niet gehoord en die dus genegeerd worden door gemis aan macht en aanzien. Waar de duitsche Lloyd thans stellig 600.000 totaal tonnen inhoud heeft en volstrekt geen plan heeft stil te blijven staan; waar zij tal van overeenkomsten en afspraken heeft met de nog machtigere Hamburg—Amerikalijn met nog meer schepen en een totaal tonneninhoud van bijna 3/4 millioen en er reeds iets is vernomen van een fusie dezer twee lichamen, die aldus het beheer zouden krijgen over 1½ millioen ton scheepsruimte; waar wij in 1904 conferenties wisten te provoceeren in aanwezigheid van den eersten britschen minister in Engeland, met den rijkskanselier van Duitschland te Frankfort en bijgewoond door zes stoomvaartdirecties van wereldreederijen, zal men toch moeielijk anders kunnen concludeeren, dan dat zij al die belangrijke uitwerkingen tegenover staatsbesturen der groote mogendheden aan niets anders verschuldigd zijn dan aan, door krachtigen groei en concentratie-maatregelen verkregen, macht en omvang.

Hoe geheel anders zou het er voor Nederland thans uitzien, indien er dadelijk bij begin van de Suez-vaart ééne eenige maatschappij had bestaan onder den naam bijv. „Nederlandsche Lloyd," met wekelijkschen vracht-, mail- en passagiersdienst direct naar de hoofdhavens van den Archipel; indien die Lloyd, des noods middels geldleening, den toen bestaanden dienst (of diensten) *in* den Archipel in eens had opgekocht en onder eigen beheer gebracht — en de mogelijkheid hiervan bewijzen de daden der duitsche zusters — en zij in de hand had genomen de oprichting van een transatlantischen dienst naar New-York, desnoods op dezelfde wijze als boven door aankoop

van een bestaanden dienst; indien zij, al ware 't ook zonder wettelijk of officieel erkend monopolie, op dezelfde wijze als de Bremers deze drie diensten voortdurend had geconsolideerd, bevestigd en verbeterd, waar het maar loonend was. Had zulk eene maatschappij niet in den tijd van de amsterdamsche tentoonstelling in 1883 bijv. één van beiden n.l. een doorgaanden dienst Rotterdam—Yokohama met aanleg in Frankrijk, Engeland en Italië kunnen openen, dan wel een specialen dienst, zooals thans de China - Japanlijn heeft; of het eene nà het andere als men met recht gunstige verwachtingen van de toekomst kon koesteren; en als dit feitelijk zoo bleek te zijn, kon men dan niet na eenigen tijd een intensief bedrijf beginnen door den vier- in een twee-, den twee- in een wekelijkschen dienst te veranderen? Had het net *in* den Archipel zoodoende thans niet nog uitgebreider en de dienst nog drukker kunnen zijn en bij lager vracht dan thans het den buitenlandschen concurrent zeer moeielijk kunnen zijn gemaakt, om er met onzen »Lloyd« te concurreeren? Was die Lloyd reeds in het bezit van mailvervoer naar Yokohama, Wladiwostok, Shanghai ook niet in staat om Australië, mogelijk ook eenige zuidzee-eilanden te bedienen en ook om naast de postbooten der Franschen en Engelschen zeer goed figuur te blijven slaan en aan de hoogste eischen te blijven voldoen? Had men ondertusschen niet ook een dienst kunnen openen en vestigen naar den West-indischen Archipel en ook naar Zuid-Amerika, zoodat op 't oogenblik, dat de Bremer-Lloyd in 1886 haren Oost-Aziatischen dienst begon, bij rekening had te houden met een imponeerend en invloedrijk nederlandsch wereldscheepvaartlichaam, naar welks uniforme vlaggen en wimpels op alle zeeën met ontzag door iedere natie werd opgezien en die met respect werd gesalueerd; met schepen bemand en geleid door echte zeelieden, voortgekomen uit een in merg en nieren flink en bekwaam zeemansvolk van ouden naam en hoog aanzien? Wij zullen het niet verder hebben over wat door tijdig handelen geschied en voorkomen had kunnen zijn, maar vertrouwen dat het nog niet te laat is, dat men nog altijd tot die fusie van stoomvaartlijnen kan overgaan, ten einde bij de zeer waarschijnlijke nadeelen voor ons volk als wraak van vroegere fouten en verzuimen niet nog te voegen andere: men denke aan de voor onzen Archipel van direct belang zijnde maatregelen van de duitsche Lloyd sinds 1900 en houde goed voor oogen, dat die Bremer-heeren geen slaapmutsen, maar zeer kapitaalmachtige jongens van Jan stavast zijn, met de voortvarendheid en den energieken ondernemingsgeest van de Hollanders in de 17e eeuw, de groote eeuw van Huet's Land van Rembrandt." Wil men nog wachten tot zij in onzen Archipel uitgroeien tot een dubbelganger en daarna een voorganger van de Paketvaartmaatschappij? Wil men er getuige van zijn, dat zij op een goeden dag de China-Japanlijn inslikken? De Nederlandsche Lloyd had te Singapore zijn hoofdkantoor in een fraai en grootsch gebouw moeten hebben, hoofdkantoor voor Azië wel te verstaan, waaraan zelfs Batavia uit den aard der zaak ondergeschikt moest zijn als van secundair gewicht; Singapore had kunnen zijn geworden eene »ville tentaculaire" voor nederlandsche scheepvaartbelangen, gelijk het thans allen schijn en waarschijnlijkheid heeft dat te worden voor de duitsche, welke als een polyp bezig is den kleinen stamverwant te omstrengelen en misschien uit pure hartelijkheid dood te drukken, want zij hebben thans eene wereldmogendheid achter zich, sterk te land en met een groote toekomst ter zee, daarbij offervaardig en het reeds vrij hooge niveau van volkswelvaart van Duitschland met den dag ziende klimmen.

Ook de Japanners zitten met hunne stoomvaart allesbehalve stil; zij hebben reeds het omgekeerde gedaan door oprichting van een dienst naar Europa wat wij dertig jaren hadden moeten doen en dan brengt ook het Panama-kanaal vermoedelijk na zijn voltooiïng weer nieuwe en krachtige koopvaardij-concurrenten aan. En wie kan zeggen, hoe het verloop van den Atjeh-oorlog zou geweest zijn, als zulk een groote nederlandsche handelsmaritieme machtfactor van uit Singapore had kunnen emanueeren; wellicht waren Sabang en Langsar reeds veel vroeger in hunne waarde ontdekt en tot grooten bloei gebracht, in plaats van zooals nu nog in de kinderschoenen te staan. Talmen, vrees, gemis aan zelfvertrouwen, of zelfs aan wat brutaliteit, dralen en twijfelen, kruideniersachtige overwegingen, kleinsteedsche inzichten kunnen dikwijls fataal worden voor groepen en standen, zelfs geheele volken en staten. Over de slechte gevolgen daaruit voortvloeiende voor handel, nijverheid en consulaatswezen volgt aanstonds een woordje.

Wij vertrokken van Singapore met vele passagiers in de drie klassen, zooals van zelf spreekt zeer internationaal samengesteld: Engelschen, Duitschers, Hollanders, Spanjaarden, Amerikanen in Japan gevestigd en op de terugreis naar Amerika, Japanners uit Ned. Indië, officieren, ambtenaren, kooplieden, plantagebezitters, ziekenverpleegsters, artsen, plezierreizigers, kinderen, jufvrouwen, dames, heeren, bedienden, jong, oud, blank, bruin, alles is er en wemelt door elkaar.

Drie dagen later bereikten wij na een snikheete reis Hongkong; wij kwamen bij gematigde temperatuur tegen 2 uur n.m. de reede binnen.

Hadden we te Singapore een wereldhaven verlaten, hier zagen wij een nog levendiger tooneel. Weer denzelfden indruk als daar van een uitgebreid zeevertier, het was er vol van allerlei stoombooten en zeilschepen, ook vele chineesche kustvaarders en het wemelde van kleine schuitjes, die de functie verrichtten van de tambangans te Soerabaja voor de verbinding van wal en zeeschip.

Het doet een Indischgast vreemd aan, de fraaie hooge gebouwen te zien, vooral die bestemd voor banken en andere groote handelslichamen of agentschappen; in fraaie architectoniek rojaal opgetrokken, zonder dat er geld gespaard is, blijkende uit het weelderig gebruik van gehouwen ouden zandsteen, andere soorten van hardsteen en marmer in de vloeren en trappen, voorts uit de fraaie zolderingen en plafonds, muur- en hanglampen, metalen ornamenten langs de trappen van geel- en roodkoper en geslagen ijzeren balustraden. Hongkong is in dit opzicht geheel europeesch; het klimaat is subtropisch, zooals men dat, behalve aan de koelere temperatuur der lucht vooral en afdoend kan waarnemen aan de flora op het zeer bezienswaardige kerkhof.

Naast vele oude bekenden uit de dagelijksche flora van Java, ziet men er coniferen, acacia's en tal van fraaie bloemen en heesters in de kronkelwegen en lanen van den eenigszins geaccidenteerden doodenakker. Het was nog vroeg en zoo togen we in den electrischen kabelspoorweg heel steil opgaande tegen de helling naar den piek van Hongkong; van het eindpunt van dien spoorweg, waar een elegant en groot hôtel ideaal mooi ligt, had men nog een eind te voet afteleggen langs de even benijdenswaard mooi gelegen kazernegebouwen van het garnizoen, alvorens het hoogste punt te bereiken. Van hieruit werd het klimmen beloond door het genot van een onvergetelijk rondzicht, eenig belangwekkend; aan de voeten lag Hongkong, het vaste land en de wijde, veel vertakte reede met hare diep in de rotsen en de steile kusten inloopende armen, deels in verrassend gebroken lijn, deels in gebogen ronding, zoodat men van een feitelijk samenhangenden zeearm door de voor- en ingeschoven bergpartijen vaak als 't ware groote zeewaterbekkens zag, meren gelijk. Verderop zag men talrijke eilanden en grillige schiereilanden; de weg leidde langs begroeide steile hellingen, die tot diep in den afgrondsbodem verdwenen, met hun van de ravijnen in Indië voorkomende, belangrijk afwijkende flora.

Ook zag men eenige wel onderhouden villa's en cottages en op en langs den rug staan vele huizen, waar Europeanen zelfs het geheele jaar door wonen.

De meesten hebben een tuin, voldoende drink- en waschwater en het is er zeer aangenaam koel, wat vooral als aangenaam contrast wordt gevoeld in de hondsdaghitte van de groote nauwe stad aan zee

Drinkwatervoorziening, havenwerken, kerkhof, stadsaanleg, marktwezen, dit alles vervulde ons met eerbied voor de koloniale flinkheid van Albion. In Hongkong stapten verscheidene passagiers aan wal; nieuwe w. o. twee fransche wereldreizigers kwamen binnen en den volgenden dag ging de reis weer verder, niet echter langs denzelfden weg terug, dien wij gekomen waren, maar om het eiland heen en toen noordwaarts op. Men kreeg toen een idee van de groote uitgestrektheid van het reedebekken en alle langs de kanten staande ap- en dependenties van een wereldhaven, zooals Hongkong is door zijne ligging aan eene groote rivier, de Sikiang met een spoorweggebied, waarin ± 60 millioen hardwerkende en ijverige lieden wonen. Wij voeren langs baggermolens, fabrieken, brouwerijen, drijvende dokken en werven, krachtstations, depots en magazijnen, reparatiewerkplaatsen van de britsche marine en overal vlijtige handen en denkende koppen aan het werk.

Nieuwe inrichtingen in creatie, prachtbouwwerken in wording. Ook daar te Hongkong overal de politie dienaren op hun post op de drukste plaatsen; en de hoofdstraat is er druk, europeesch druk met vele elegante winkels van curiositeiten, in 't kort *curio's* genaamd van allerlei voorwerpen in niet te beschrijven veelvoudigheid, allen van chineesch of japansch maaksel en oorsprong. —

Hongkong heeft een gouverneur evenals de Straits, maar bovendien is 't de standplaats van den admiraal, commandant van de britsche vlootmacht in de aziatische wateren, bestaande uit 40 à 50 oorlogsschepen; hij staat direct onder den britschen minister van marine en heeft een collega van gelijken rang te Calcutta en een te Melbourne, om slechts de buren te noemen.

Het weder was veel koeler, sinds we Hongkong verlaten hadden, ook het water, gevolg van het varen in noordelijke breedten en het nog niet doorgebroken zijn van den vollen zomer; in de eigenlijke zomermaanden is het daarentegen ook in die breedten tot zelfs in Zuid-Japan ongemakkelijk heet. Op eenige uren afstands stoomen, voordat wij ten anker gingen op de reede van Woesoeng Shanghai, veranderde de kleur van het water; ten noorden van Formosa begon n.l. de Gele zee en inderdaad, de kleur van het water was door het uitgeworpen slib van den Jangtsekiang, kolossale massa's zwevende rivierklei uit de binnenlanden van Azië, wijd en zijd geelbruin gekleurd en de relatieve hoeveelheid slik is er zoo groot, dat men tijdens en nog zelfs nà den doortocht door de Gele zee geen bad mocht gebruiken, teneinde de aanvoerpijpen voor verstopt worden te bewaren.

Zoo treffend de binnenkomst te Hongkong, zoo eentonig-vervelend en saai was het landschap, gezien van uit de reede van Woesoeng. Wel lagen niet ver van ons voor anker vijf groote Engelsche oorlogsschepen, een Amerikaansch passagiersschip op weg naar Japan—San Francisco; de »Korea«, 12000 ton groot en vrij nieuw van modern type, een van de beste schepen, die op den Stillen Oceaan varen. Ons schip, hoewel slechts 8000 ton groot, was reeds te groot, had vooral een te grooten diepgang, om de rivier te kunnen opvaren en voor de stad te gaan liggen; dit kan wel met schepen van die grootte bij geringeren diepgang. Aangezien Hongkong besmet was verklaard vanwege de pest, lagen wij hier korten tijd in quarantaine.

Om 12 uur 's nachts begon het laden en lossen met oorverdoovend lawaai, zware trillingen van kettingen en stoomlieren en dan dat spectakel der chineesche koelies. Allen hadden typisch sprekende mongoolsche tronies en waren reeds zwaarder gekleed dan hunne rasgenooten van Singapore en onzen Archipel; het waren echte Singkehs, werkzaam als duivels. Met het begin van het laden en lossen kwam ex-officio een jonge marine-officier, afgezonden door het britsche esbader, aan boord, om de voor dat smaldeel bestemde mailzakken in ontvangst te nemen. Ook was dit het geval met een ambtenaar der posterijen van Shanghai.

Den volgenden morgen ging het per tender, een aan de Lloyd toebehoorend groot rivierstoomschip, naar Shanghai, dat wij na een tocht van vier uur bereikten. Voorbij de inmonding van den zijarm de Pliko, langs de lage oevers van die breede rivier, welke aan den Rijn beneden Arnhem doet denken, ook door hare donkergele kleur, voeren wij stroomopwaarts. Overal leven en vertier en alom weer schepen, in rust, in beweging, onttakeld, met stoom op voor vertrek, van alle typen en grootten, wel eerst schaarsch, maar dan hoe langer hoe drukker, in alles wijzende op de nadering van een zeer belangrijke stad. Op de oeverlanden zag men gedeeltelijk achter dijken verscholen dorpen, boerenwerven, graanvelden, ook grazend vee, tempels alles chineesch, het eenige on-chineesche waren de vrij talrijke, maar vooral groote gebouwen, bestemd voor pakhuizen, fabrieken, ook woonhuizen in europeeschen stijl en de oeverspoorweg, eerst voor een deel voltooid, maar bestemd om de voorhavenplaats Woesoeng met Shanghai te verbinden, wat voor de passagiers veel aangenamer is, men denke slechts aan Tandjong-Priok.

Shanghai is staatkundig eene chineesche stad en staat onder den chineeschen gouverneur, die ter plaatse zetelt; het is de gouvermentshoofdplaats van de provincie Kiangsoe. Wel zijn voor den aanleg van z.g. settlements gronden afgestaan en binnen deze settlementsgronden, waarvan een fransch en een engelsch, wonen de Europeanen en nog tal van Chineezen. De Europeanen hebben er eene gemengde rechtbank, waarin ook Duitschers, Amerikanen en Russen zitting hebben. Van de nederlandsche handelmaatschappij is er een Agentschap gevestigd. Ook daar ziet men vooral langs den in gerekten Esplanadevorm aangelegden strandboulevard, beter kadeboulevard met fraaie plantsoenen, tal van in 't oog vallende, vooral bankgebouwen; o. a. de vermaarde »Hongkong and Shanghai Banking Corporation«, de Russische-Aziatische bank. In het plantsoen staan twee bezienswaardige monumenten; het eene vrijwel volgens normaal project is een obelisk met eeretafel, bevattende de namen van de Engelschen, welke hun leven bij den Taipingopstand verloren hebben: het andere is origineel in vorm van een afgebroken mast met een stuk zeil, staande op in metaal verstarde golven, uitdrukkende den taifoen, w. i. eenige jaren geleden een duitsche kanonneerboot Iltis met man en muis is vergaan. Ook het sportterrein werd bezocht, waar toevallig een vrij gevarieerd concours hyppique plaats had met harddraven in bendij's, hoog- en verspringen en een cricket-wedstrijd. Het chineesche kamp, waar wel viermaal zoo veel lieden wonen als te Singapore, is nog veel meer een toonbeeld van echt chineesch leven als op de plaats aan den evenaar, nog compacter en stinkender; de gaarkeukens met hunne voorraden worsten en macaroni zien er niet erg smakelijk uit, want van toezicht en controle op levensmiddelen is geen sprake; het zou ook onmogelijk zijn, ofschoon die mysterieuse slachterij van dieren wel tot wat al te ver gedreven veelsoortigheid van slachtgedierten zal aanleiding geven.

Met den tender voeren wij langs portugeesche, fransche italiaansche, engelsche, amerikaansche, duitsche en chineesche oorlogsschepen, van dreigende pantserkruisers af tot lage rivierkanonneerbooten, die hoog de Yangt Se opvaren. Op den rechteroever staan ook groote pakhuizen met tankbedrijf van de Dordtsche petroleummaatschappij.

Niet ver van Shanghai ligt buiten een verongelukt chineesch oorlogsschip, dat tegen een rots is aangevaren. Van Amerikaansche oorlogsschepen lag, behalve die te Shanghai, de vermaarde Oregon te Hongkong in dok, een van de grootste slagschepen der Unie.

Van Shanghai vertrokken wij naar Nangasaki in Japan. Bij het binnenvaren van de voorhaven van Nangasaki moesten wij wachten op de komst van een klein japansch bootje, waarop zich een zeeofficier bevond en die vóór ons uitvoer op een afstand van 150 M., met de bedoeling te voorkomen dat wij op mijnen zouden loopen, welker plaats nauwkeurig vaststaat en aan de onder eede staande japansche marinemannen bekend is.

Onze gids had ons na een wonder fraaien tocht van ongeveer een uur of twee stoomens o. a. langs het bekende, voor Nederland vooral belangrijke eilandje Desima, gebracht naar de veilige binnenreede van Nangsaki, waar we nog voor zonsondergang ten anker gingen.

De »Korea« voer ons juist uit Nangasaki te gemoet, om zijne reis naar Kobe-Yokohama voorttezetten.

Wij werden wederom allen geneeskundig onderzocht, daar we nog den smet droegen, die van het verblijf te Honkong het gevolg was. Een merkwaardig schouwspel leverden daarna het gewemel van Japanners, mannen en vrouwen, oud en jong op het dek met hunne eigenaardige buigingen en begroetingen. Wij hadden n.l. een gezelschap van zes japansche geneesheeren aan boord; zij waren op ongelijke tijdstippen na voltooiïng hunner medische studiën in Japan, enkelen ook na er practisch te hebben gewerkt, tusschen twee en vier jaar geleden naar Duitschland getrokken, om daar hunne kennis te voltooien, vooral om zich in eenige speciale vakken te bekwamen. Zij waren voor dat einde bij verschillende specialisten te Berlijn, Leipzig, München enz. in groote ziekenhuizen werkzaam geweest en gingen allen weer terug, waarvan drie ontijdig, n.l. om hunne diensten beschikbaar te kunnen stellen voor »la patrie en danger«.

Een hunner was veel aan huis geweest bij een buitengewoon lid van het japansche gezantschap, n.l. den te Würzburg gevestigden Vrijheer von Siebold, een goed kenner van japansche taal en toestanden, zoon van den vooral in Nederland meer bekenden geneesheer, die over Japan in de eerste helft dezer eeuw een standaardwerk heeft geschreven, nadat hij er twee jaren had doorgebracht en zelfs eenigen tijd in gevangenschap heeft moeten smachten. Behalve aan zijne persoonlijkheid en bekwaamheden had hij de medewerking en mededeelzaamheid der Japanners te danken aan het feit dat hij in nederlandsche diensten stond en dit land er van ouds zeer geliefd en gezien was, zelfs bij uitstek ver boven andere naties. Hij bracht er ook eene groote collectie Japanica bijeen, welke thans te Leiden te zien is; zij is door hem aan den Nederlandschen Staat ten geschenke gegeven en vormt een van de kostbare gedeelten der Leidsche Ethnografische verzamelingen. In Shanghai gingen twee duitsche dames aan boord, die van daar hunne reis per kustboot zouden voortzetten naar Tsingtau, de hoofd- en havenplaats van het duitsche pachtgebied Kiangtsjauw; het waren respectabele, degelijk gevormde ziekenverpleegsters, die ook een uitvoerigen theoretischen cursus aan het »Institut für Tropenkrankheiten« hadden medegemaakt te Hamburg en reeds meerdere jaren practisch werkzaam waren geweest. Zij waren streng protestantsch en ook door een onder protectoraat der Keizerin staand genootschap uitgezonden om voor 4 jaar te assisteeren in het groot marine-hospitaal aldaar.

Aan wal gestapt, liepen we door eenige straten rond langs de lage, zindelijke en origineele japansche, voor een groot deel houten huisjes, om te belanden bij het groote Nangasaki-hôtel. Dit hotel is in amerikaanschen stijl ingericht, zeer groot en geriefelijk en voorzien van alle gemakken en luxe, die de moderne hôteltechniek kan verschaffen. Het is een 4 verdieping hoog gebouw van gevoegde roode baksteen, electrisch verlicht en met centrale verwarming. Bediening, keukenpersoneel, bureaupersoneel is japansch; alleen de chef de salle is een Europeaan maar de leiding is in japansche handen.

Den volgenden dag gingen wij vroeg weg met een europeeschen loods aan boord, die ons tot Kobe zou vergezellen.

Nagasaki staat als een van de mooiste havens der wereld te boek. Enkele gedeelten gelijken veel op Hongkong, maar andere wijken er geheel van af en doen veel meer denken aan gedeelten van den Rijn tusschen Mainz en Bonn. Steil gaan de oevers van den zeearm omhoog; dit geldt voor een groot gedeelte er van; op andere vormen ze glooiingen en hellingen, welke als zoodanig òf reeds dadelijk uit het water aanvangen, òf eerst boven op de steilten op 50 à 100 M. hoogte.

Het beeld is zeer kleurrijk, niet alleen het heldere, diep blauw-groen gekleurde zeewater en de zwartbruine rotsen en rotseilanden, maar ook de groene stukken, waar bosschen- en struikgewas in complexen van zeer verschillende uitgestrektheid staan; de bruine velden, die beploegd werden; de verschroeid-gele velden op het punt van oogsten of de lichtgele stoppelvelden en daartusschen in loopen als lichte banden in zachte glooiing de straatwegen, die van de dorpen leiden naar de nijvere en drukke havenstad, met meer dan 100,000 inwoners.

En daarlangs of daarboven huizen, in groepen of afzonderlijk, allen van hout met glas en papier; enkele op steenen pilaren of fundeeringen en omgeven door hunne eigen tuinen, gierstvelden, theeaanplantingen en groote plekken van lichte kleur, waar grove biesplanten groeien of boschbranden moeten hebben plaats gehad. Het is een bekoorlijk wonderland, afwijkend van alle andere deelen der wereld, rijk aan berg-, landschap- en natuurschoon; weergaloos rijk en belangwekkend aan karaktervol menschenwerk, even origineel, even bizonder en superieur in voorwerpen van de meest fijne, microscopisch fijne kunstigheid tot aan de meest grootsche tempelgebouwen, vorstenkasteelen en centraalburchten, uit den tijd van de Boedha-propaganda, omstreeks de zevende eeuw; uit den tijd v n de verwoede onderlinge oorlogen in de 17e eeuw voor de vestiging van de Tokugawashagunaat. Voor de zooveelste maal wordt herhaald, dat we hier kennis maken met een allercurieust volk van hooge beschaafdheid en veelomvattende begaafdheid.

Wat er ook van het doordringen van westersche beschavingsproducten: sporen, telegrafen, telefonen, legers, stoomvaart, vloot, trams, hôtels, publieke gebouwen, bouwstijl, kleederdracht e. d. hoe langer hoe meer vasten voet moge verkrijgen, zich uitbreiden en uitgroeien tot groote afmetingen en vèrstrekkende beteekenis, er zal altijd een Japan blijven, zoo intens nationaal van zulk onaantastbare japanschheid, zoo sterksprekend van artistieke en folkloristische zuiverte in de steden buiten Kobe en Yokohama, maar vooral in de dorpen, dat er thans in alle tijden der toekomst veel aantrekkingskracht en bewonderingsdwang van dat eenige land en zijn intelligente bewoners zal blijven uitgaan naar alle wereldrichtingen en zelfs in bij den dag toenemende mate, nadat de oorlog zal zijn beëindigd.

E. S.

De 4 Cylinder Minerva

kost slechts 3500 Gulden,

Loopt beslist geruischloos en gegarandeerd 65 KM. per uur.

Dagelijks te bezichtigen en te beproeven bij

H. JANSSEN,

Hofwijckstraat 36-40,

tusschen Rijswijksche weg en Station Holl. Spoor.

F. H. BOTHE,

21, Veenestraat -- Den Haag.

SPECIALITEIT IN

GEKLEURDE, ZWARTE en CRÊME STOFFEN.

Nouveaute's voor elk seisoen.

STEEDS GROOTE ASSORTEMENTEN. BILLIJKE PRIJZEN.

Broodfabriek „DE ZEEUW", JACOB CATSSTRAAT 182—210.

***Specialiteit in* BRUINBROOD,**

Systeem **Dr. ALLINSON.**

TELEFOON 1046 **B. HUS.**

N.B. In December wordt aan de verbruikers **15 procent** uitbetaald.

Koninklijke Brood- en Beschuitfabriek, LENSVELT NICOLA,
DEN HAAG. TELEFOON No. 2531. VEENESTRAAT 23.

Luncheon room.

KOFFIE. — THEE. — CHOCOLADE.

Atelier voor Reparatiën.
Goud, Zilver, Diamant en Horloges,
J. L. BERNHARDI Jr.
Vlamingstraat 11. Den Haag,
tegenover de Fransche Bazar.

Firma D. SCHERRENBERG,
NIEUWE MOLSTRAAT 27.
Papierhandel, Stoom Papieren zakkenfabriek en Drukkerij.
Afdeeling inkoop van oud papier enz.
NIEUWE MOLSTRAAT 44.
TELEFOON 928.

„A la Parisienne."
J. KROGER. SPUISTRAAT 32. DEN HAAG.
3de huis van af de Passage.
Dames en Kinderkleeding.
SPECIALITEIT REFORMKLEEDING.
CHIQUE COUPE. **ACCURATE BEWERKING.**

JOHAN DELBOY.
Coiffeur. Bankastraat 6.
Salons voor Dames en Heeren.
Magazijn van Parfumeriën enz.
Merang des Indes, 50 Cts. per flesch.

American Lunch-Room.
Café-Restaurant Bodega
Spijskaart met groote verscheidenheid.
Spuistraat 12. Den Haag.
L. H. A. STEVENS.

MAGAZIJN van
RIJWIELEN, ONDERDEELEN,
en Sportartikelen.
1e Klas Reparatie-Inrichting.
Aanbevelend,
JOSEPH VAN BOMMEL,
Agent der GLOBE RIJWIELEN,
Dennenweg 17a, Den Haag, (hoek Spekstraat).

M. J. Meijsen,
Confiseur, Patissier, Glacier, Cuisinier.
PIET HEINSTRAAT No. 110.
— — *Telephoon* 1744. — — —
Levering van koude en warme Schotels.
Dejeuners. — Diners. — Soupers.

Stoffeerderij, Bedden- en Meubelmakerij
Opgericht 1875.
M. C. Kreeft,
Wijd Achterom 113. *Den Haag.*
Werkplaatsen Hofspui 5B.
— COMPLEETE MEUBILEERING. — —

Confiserie, Chocolaterie PASSAGE 30
Groote sorteering TABLETTEN van de eerste binnen- en buitenlandsche huizen.
Karstel's Florabonbons, Rumboonen, Moccaboonen enz.
Prima Cacaopoeders van Van Houten, Karstel, Suchard enz.

Handel in Koloniale Waren en Comestibles.
Indische Ingrediënten.
Speciaal adres voor diverse soorten
prima Java Theeën.
DANCKERTSSTRAAT 43, bij de Groot Hertoginnelaan.
TELEPHOON 3361. PUBLIEK STATION.

G. E. HEEMSKERK,
Obrechtstraat 198, *hoek Reinkenstraat.*
KOLONIALE WAREN, COMESTIBLES.
Chocolade-Suikerwerken.
SAMBALLANS EN DIVERSEN.
Thuése en Papandajanthee.

H. VAN DE WATER Jzn.,
DEN HAAG.
FREDERIKSTRAAT 18,
KONINGSTRAAT 16.
Goedkoopste adressen voor beslist 1e kwaliteit
BOTER, KAAS, EIEREN en VLEESCHWAREN.

Allright Rijwielen.
„Centaur" „
„Trio" „
Motorrijwielen.
Automobielen.
Sportartikelen.
Ph. Krönig, Reinkenstraat.

Wed. I. HOEK & Zonen
Visch-, Wild-, Fruit- en Comestibleshandel
2 Vos in Tuinstraat 2,
s'-Gravenhage,
Telef. Interc. 675. Verzending naar Oost- en West-Indië.

VAN VEEN'S Theesalon.
's-GRAVENHAGE — PLAATS 33.
THEE, KOFFIE, GEMBER, SOJA, enz.
Jap. en Chin. Kunstvoorwerpen.

J. B. Benner,
HOFLEVERANCIER.
79 NOORDEINDE 79.
Piano's en Orgels.

Gevestigd sedert 1880. — BEKROOND 1886.
KOFFERFABRIEK
Wed. F. K. N. BORN & Zn.
Fabriek en magazijn van Koffers, tasschen en lederwaren.
Fabriek WESTERBAANSTRAAT 1 E.
Magazijn VEENKADE 44a, hoek Westerbaanstraat.

KLEEDERMAKERIJ
VAN
P. F. J. VAN ZUIJLEN,
PIET-HEINSTRAAT 55.
Soliede stoffen goedpassende Coupe.
Billijke prijzen.

Gebr. van de Water
104 Witte de Withstr.
HANDEL IN
Roomboter. Kaas, Eieren en
Fijne Vleeschwaren.
Franco aan huis bezorgen.

De Hollandsche Nijverheid,
-. Lange Poten 20, Den Haag. .-.
Speciaal Magazijn van
Eigengemaakte Dames- en Kinderondergoederen.
Soliedste afwerking. — Billijkste prijzen.

SIGARENHANDEL.
H. L. VAN RIJSWIJK,
Passage 40, — Rotonde,
DEN HAAG.
Speciale blikken verpakking
voor OOST- en WEST-INDIEN.

Sigaren en Sigaretten
Magazijn „WILHELMINA",
Gedempte Burgwal 39,
Den Haag.
Monsters worden gratis en franco op aanvrage toegezonden.

De Goedkoope Winkel van
H. DE LA COURT,
Hemsterhuisstraat 183.
in Drogerijen, Chemicaliën
en Wasartikelen.

E. HASE
SPUI 25a.
Pelterijen en
Heerenhoeden
Sportpetten en kinderhoeden.

H. ISERIEF & Zonen.
Plein hoek Korte Poten 1--3.
Lingeriën. — Corsets.
Uitzetten. — Luiermanden.

MAISON THEODOOR.
Th. A. J. HUIJNINK.
Salon pour la coupe des
cheveux et barbe.
Specialité pour des articles de toilet.
Hofstraat 7. **La Haye.**

A. B. Brons.
Behanger, Stoffeerder en Beddenmaker,
Fluweelen Burgwal 9, Den Haag.
Solide afwerking Billijke prijzen.

Coiffeur. Maison Elsevier. Parfumeur.
29, BUITENHOF
(vis à vis de la vieille prison)
LA HAYE. Téléphone No. 3386.
Salon de Coiffure de Premier Ordre.
Procédé Antiseptique.
Parfumerie et Brosserie Française et Anglaise.
Grand choix d'éponges.

WESTEINDE 337.
Magazijn van Spiegels en Schilderijen.
PORTRETLIJSTEN en MORASTANDEN
in alle maten.
Alle soorten ENCADREMENTEN.
A. C. DE ROOS.

OPGERICHT 1820.
Erve J. v. d. BERGH
Hofleveranciers,
Nieuwstraat 9.
Specialiteit in
Fijne Java koffies, Java en China Theeën.

Wijnhandel.
J. R. SNOECK HENKEMANS,
Firma VOSS & Co.,
's GRAVENHAGE. — — — LAAN 10.
Telephoon 1973.
Vraagt de prijscourant.

F. HINTZE, Spuistraat 60.
Kunst- en ivoordraaier.
Specialiateit in tabaks-, sigaren- en sigarettenpijpen. Wandelstokken.
Atelier voor reparatie van waaiers, ivoor, parelmoer en schildpad.
— — — Opmaken van horens. — — —

Het materiaal der
KRUMEICH'S INMAAKPOTTEN
is het Hygiënisch volmaakte en vrijwaart den inhoud tegen lucht en temperatuurwisseling.
Men vrage beschrijving.
Hofleverancier. **H. HEIJNEN.** **Telef. 1174.** **Hofspui 109.**
Magazijn van Huishoudelijke Artikelen.

G. Raumann & Co.
Boekhorststraat 22, den Haag.
MAGAZIJN van
Galanteriën, Kramerijen, Speelgoederen,
SCHOOL- en SCHRIJFBEHOEFTEN
Staalwerken, Schoonmaak-Artikelen, enz. enz.
EN GROS. **EN DETAIL.**

Modes
C. SAAN, Zoutmanstraat 5.
MAGAZIJN van
gegarneerde Dames- en Kinderhoeden,
Voiles, Linten en Bloemen.

Wed. S. CALFF.
PASSAGE 41 ROTONDE DEN HAAG.
Soliedste adres van Dames-, Heeren- en Kinderschoeisel, Kousen en Heeren Sokken. Specialiteit in Militaire Handschoenen. Atelier voor reparatie en maatwerk.

PORTRETTEN
in olieverf en pastel naar het leven en van overledenen naar photographie, door
Mej. Clasina Neuman,
Verl. Suezkade 136. - Den Haag.
Kinderen behoeven niet stil te zitten.

J. DRIESSEN.
Poelier.
PARKSTRAAT 19. **DEN HAAG.**
Telefoon 3102.

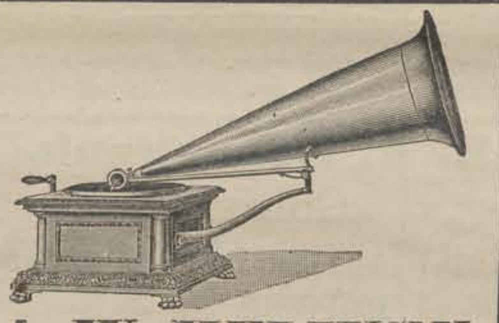
BROOD-, BESCHUIT EN KOEKBAKKERIJ
Witte de Withstr. 18 's-Gravenhage.
Dagelijks versche ZOUTE BOLLEN,
KRAKELINGEN en ZOUTESTENGELS.
Wed. W. Bakker-Maas, v.h. J. J. Bakker.
Hofleverancier.

G. M. WATERREUS.
Piet Heinstraat 133.
BESTE en GOEDKOOPSTE adres voor Indische Ingrediënten, Speciaal voor de **RIJSTTAFEL.**
Vraagt Prijscourant. Telefoon 1736.

T.H. v. WESSEL,
Sigaren Magazijn
DE INDISCHE WIJK
Bankastraat 20a, Den Haag.

Vins de Bourgogne
Lupé Chôlet
Cave chez: Mr. P. J. Schretlen
export. **négt en vins.**
Korte Houtstraat 33, Telef. 223.

A. A. BOLT,
Confiseur, Patissier. — ***HOFLEVERANCIER.***
BANKASTRAAT 4f, 4c, 4d, 4e.
Echte Indische Spekkoek.
Ook verkrijgbaar in „BOEATAN," Plaats 9.

A. W. HEIJNEN
Noordeinde 48 — Den Haag.
ODEON SPREEK-ZING-MACHINE.

Heeren hoedenmagazijn
Jean Meyer.
Passage 49--51--52.

Firma A. L. J. & W. DE HAAS,
Vleeschhouwers. — Hofleveranciers.
35 Wagenstraat.
Hoogste onderscheiding Prix d'Excellence Zilveren Medaille v/h. Gem. Bestuur van den Haag.

Firma P. J. KOK.
Dag. Groenmarkt 38
TELEPHOON 2508.
Spekslagerij en handel in uitsluitend 1ste kwaliteit fijne vleeschwaren.

G. BULTÉ.
Sedert 1893 gevestigd
16 Witte de Withstraat 16.
Manufacturen, gemaakte en gebreide goederen, zeil, dekens, enz. enz.
Groote sorteering, goedkoopste prijzen, stalen op aanvrage p. o.

J. KNEGTEL
IN
Gedistilleerd, Wijnen en Likeuren
Bierbottelarij.
SPECIALITEIT IN COGNAC.
Bankastraat 91. **Den Haag**

Dick's
DAMPPROOF BOOT & SHOES
Are Superior to all others.
Spuistraat 4. } den Haag.
Piet Heinstraat 20. } Telef. 3332.

S. NETTO,
Firma H. P. v. d. BURGH & Zn.,
WITTE DE WITHSTRAAT **36,**
DEN HAAG.
Hoeden, Petten en Heeren Mode-Magazijn
Overhemden op maat, Fantasie Vesten.

Fabriek van Kantoorboeken
H. J. van Bukel,
NIEUWE MOLSTRAAT 50.
Alle soorten van Bindwerk, Etui- en Cartonnagewerk. Opplakken en Vernissen van Landkaarten.
Nette afwerking. Billijke prijzen.

J. H. F. LEMPERS,
SPUISTRAAT 68, *'s-GRAVENHAGE.*
Grootste sorteering in
Chineesch, Japansch, Porcelein en
Delftsch Aardewerk en Luxe-Artikelen.

PAUL C. KAISER,
— FABRIEK, ELANDSTRAAT 94. —
Prinsestraat 66,
Elandstraat 94a,
Weimarstraat 35,
Heerengracht 24,
Valeriusstraat hoek Dunklerstraat,
levert alle soorten brood van de beste hoedanigheid

F. HAPPEL, Drogist
Iste Wagenstraat 63. DEN HAAG.
Drogerijen, Chemicaliën, Binnen- en Buitenlandsche Geneesmiddelen, Zeepen, Eau de Cologne enz.
Specialiteit: Happel's beroemd eksteroogen- en huideelt-tinctuur f 0.40 per flacon franco p. p. na ontvangst van postwissel ad f 0.50.

J. J. REESER
Piet Heinstraat 116
Elandstraat 85 en 86.
Serre-Ameublementen.

C. DONKER,
Telefoon 55. HOFSTRAAT 5, 's Gravenhage.
Hoofd-Agent voor Nederland van de
WAFFENRAD RIJWIELEN,
uit de beroemde gewerenfabriek te Steyr, Oostenrijk.
PROPATRIA RIJWIELEN.

J. C. VAN LEEUWEN.
Tabak, Sigaren en Sigaretten Magazijn.
Nieuw Duinoord
Valeriusstraat 88